

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

Katedra literární kultury a slavistiky

VERONIKA KAŠPAROVÁ

REFLEXE BROUČKŮ JANA KARAFIÁTA

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Andrea Kamenická

Pardubice 2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Kašparová**
Osobní číslo: **H14132**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia: Historicko-literární**
Název tématu: **Reflexe Broučků Jana Karafiáta**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce bude představit a analyzovat knihu Broučci Jana Karafiáta. Pisatelka se zaměří na rozbor díla z hlediska žánrového, kompozičního, obsahového a jazykového. Bude reflektovat také přijetí díla a případnou kritiku uveřejněnou v dobových pramenech. (V textu se pokusí nastínit, v čem tkví popularita Broučků.)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Andrea Kamenická

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

- BALCAR, Lubomír a kol.: Nad Karafiátovými Broučky. Praha, Synodní rada českobratrské církve evangelické 1941. 143 s.
- Broučci. Pro malé i velké děti. 1. vyd. Praha, na skladě u V. Horkého a společnosti 1876. 146 s.
- BROŽOVÁ, Věra. Karafiátovi Broučci v české kultuře. Praha: ARSCI, 2011, 143 s. ISBN 978-80-7420-018-2.
- ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv: Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. 1. vyd. Praha, Portál 2006. 176 s. ISBN 80-7367-095-X.
- ČERNOUŠEK, Michal: Děti a svět pohádek. 1. vyd. Praha, Albatros 1990. 190 s. ISBN 80-00-00060-1.
- GEBHARTOVÁ, Vladimíra: Literatura pro děti. 2. vyd. Praha, SPN 1989. 288 s.
- GENČIOVÁ, Miroslava: Literatura pro děti a mládež /ve srovnávacím žánrovém pohledu/. 1. vyd. Praha, SPN 1984. 254 s.
- HERBEN, Jan. Kniha vzpomínek. Praha, Vydavatelstvo Družstevní práce 1935. 663 s.
- HROMÁDKA, Josef Lukl. Jan Karafiát. Praha, Synodní výbor Českobratrské církve evangelické 1925. 84 s.
- CHALOUPKA, Otakar a kol.: Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež. 1. vyd. Praha, Albatros 1985. 480 s.
- CHALOUPKA, Otakar, Nezkusil, Vladimír: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III. 1. vyd. Praha, Albatros 1979. 152 s.
- CHALOUPKA, Otakar - Voráček, Jaroslav: Kontury české literatury pro děti a mládež /od začátku 19. století po současnost/. 2. vyd. Praha, Albatros 1984. 540 s.
- KARAFIÁT, Jan: Broučci. 83. vyd. Praha, Albatros 1971. 112 s.
- KARAFIÁT, Jan. Paměti spisovatele Broučků. Části I.-IV. Část I. Praha, na skladě u Ferd. Kavky 1919-1923.
- LURKER, Manfred. Slovník biblických obrazů a symbolů. Praha: Vyšehrad, 1999, 365 s. ISBN 80-7021-254-3.
- ŠUBRTOVÁ, Milena. Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. 2007, 127 s. ISBN 978-80-210-4413-5.
- Uveřejněné dobové recenze, kritiky, články.

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním přístupem své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 17. 3. 2017

Veronika Kašparová

Poděkování

*Na tomto místě bych ráda poděkovala Marii Hadravové za to, že byla.
Karafiát dal broučkům do rukou lucerničky, ale až Ty jsi je v nás dokázala rozsvítit.*

Název

Reflexe Broučků Jana Karafiáta

Abstrakt

Cílem této práce, věnované knize *Broučci* spisovatele Jana Karafiáta, je představit a analyzovat knihu z hlediska žánrového, kompozičního, obsahového a jazykového. Po vlastním rozboru následuje stručná reflexe jejího přijetí na základě dobových pramenů. V jednotlivých kapitolách se zaměřujeme na specifika, díky nimž se stali *Broučci* vděčným námětem k přepracování a adaptacím, a jejich příběh tak zůstává populární i v současné době.

Klíčová slova

Jan Karafiát, Broučci, poslušnost, teologie, autorská pohádka

Title

The reflections of Broučci by Jan Karafiát

Abstract

This thesis presents and analyses the book *Broučci* by Jan Karafiát in terms of genre, compositional, content and language. The analysis itself is followed by a brief reflection of reception by contemporary readers. The chapters of the thesis reflect all those specifics of book *Broučci* that make the story popular even today.

Key words

Jan Karafiát, Broučci, obedience, theology, author fairytale

Obsah

1. Úvod	1
2. Jan Karafiát, jeho život a dílo	3
2.1. Farní studia a teologická praxe.....	6
2.2. Literární činnost	8
3. Kniha Broučci	12
3.1. Analýza knihy z hlediska žánru.....	12
3.1.1. Autorská pohádka.....	13
3.1.2. Zvířecí pohádka.....	14
3.2. Analýza knihy z hlediska kompozice.....	15
3.3. Analýza knihy z hlediska obsahu	18
3.3.1. Postavy	21
3.3.2. Motiv jídla.....	25
3.3.3. Motiv smrti.....	28
3.4. Analýza knihy z hlediska jazyka.....	31
3.5. Překlady knihy do cizích jazyků	35
3.6. Ilustrace knihy	36
3.7. Odraz Jana Karafiáta v knize.....	40
3.7.1. Dílo s biografickými prvky	40
3.7.2. Dílo s teologickými prvky.....	42
3.7.3. Dílo s didaktickými prvky.....	43
4. Historie Broučků	45
4.1. Od Karafiáta ke čtenářům.....	45
4.2. Broučci pod vlivem politického dění	47
5. Další život Broučků	50
5.1. Dramatická zpracování.....	50
5.2. Večerníčkové zpracování	52
5.3. Pamětní místa	54
6. Závěr	56
7. Zdroje	60
8. Resumé	64

1. Úvod

Málokteré dílo z okruhu české literatury pro děti a mládež vzbudilo takovou odezvu jako *Broučci* spisovatele Jana Karafiáta. Tato skutečnost je jedním z důvodů k sepsání předkládané práce s názvem *Reflexe Broučků Jana Karafiáta*. V ní se budeme věnovat analýze knihy *Broučci*, její historii a cestě, kterou ušla od svého sepsání až do rukou současných čtenářů.

Práce je rozdělena do čtyř základních částí, přičemž v první se zaměříme na autora *Broučků*, Jana Karafiáta, jeho studium, teologickou praxi a literární činnost. Při stručném mapování základních mezníků jeho života budeme vycházet zejména z jeho vzpomínek sepsaných do pětidílného svazku *Paměti spisovatele Broučků*¹, knihy Josefa Lukl. Hromádky *Jan Karafiát*² nebo *Knihy vzpomínek* Jana Herbena³.

Opětovně na osobu Karafiáta navážeme v dalších podkapitolách, kde faktograficky poukážeme na jednotlivé souvislosti mezi jeho vlastním životem a životem hlavních hrdinů jeho knihy. Budeme se přitom snažit upozornit na to, čím vším se nechal při psaní *Broučků* ovlivnit a jak se do nich promítla Karafiátova teologická a pedagogická praxe.

Za hlavní úsek práce považujeme část druhou, která je rozdělena do více kapitol. V nich se budeme hlouběji věnovat samotné knize *Broučci*, jejímu rozboru z hlediska žánru, kompozice, obsahu a jazyka. Při analýze nám bude sloužit 29. vydání *Broučků* v nakladatelství Hynek v roce 1919, které je dostupné online⁴. Vedle tohoto vydání budeme vycházet také z jejich prvního vydání z roku 1876, které je taktéž dostupné online, na internetových stránkách Digitální národní knihovny⁵. Ve spojitosti s obsahem se zaměříme na rozbor postav a vybraných motivů knihy. K jejich lepšímu teologickému dešifrování nám poslouží *Slovník biblických obrazů a symbolů* Manfreda Lurkela⁶ a především *Bible*⁷, ke které se budeme obracet.

---

¹ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I.–IV.* Praha, na skladě u Ferd. Kavky 1919–1923.

² HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát.* Praha, Synodní výbor Českobratrské církve evangelické 1925.

³ HERBEN, Jan. *Knihy vzpomínek.* Praha, Vydavatelstvo Družstevní práce 1935.

⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti.* Ilustroval Adolf Wenig. 29. vyd. Praha: Hynek, [193-], [online]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/pohadky/broucci>, [2017-03-14].

⁵ *Broučci. Pro malé a velké děti.* Praha, Jan Karafiát 1876, [online]. Dostupné z: <http://kramerius4.nkp.cz/broucci>, [cit. 2017-03-14].

⁶ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů.* Praha: Vyšehrad, 1999.

⁷ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih).* Podle ekumenického vyd. z r. 1985. Praha: Zvon, 1991.

V neposlední řadě zde budeme poukazovat na jednotlivé proměny ilustrací *Broučků* a jejich jazykové překlady. V celé druhé části se přitom budeme opírat o studie obsažené ve sborníku *Nad Karafiátovými Broučky*⁸ a knihu Věry Brožové *Karafiátovi Broučci v české kultuře*⁹. Z literárně teoretických publikací, které k analýze *Broučků* využijeme, jmenujme například práci Svatavy Urbanové a Mileny Rosové *Žánry, osobnosti, díla*¹⁰, *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury* Jany Čenkové a kolektivu autorů¹¹ nebo *Literaturu pro děti* Vladimíry Gebhartové¹².

Další část práce bude věnována historii *Broučků* a jejich letu od autora ke čtenářům. Zaměříme se zde na jejich vznik a samotný proces psaní, o kterém nám poskytl informace sám Jan Karafiát v článku *K historii „Broučků“* uveřejněného v *Reformovaných listech* v roce 1903¹³. O prvotním nezájmu čtenářů a následném objevení *Broučků* Janem Herbenem a vyzdvižení jejich významu Gustavem Jarošem budeme psát s přihlédnutím k recenzi z roku 1893 publikované v *Čase: listu věnovanému veřejným otázkám*¹⁴. Vedle toho zmíníme překážky, které jim stavělo do cesty dobové politické smýšlení. Budeme reflektovat osud této knihy na pozadí politických dějin a její proměny pod vlivem režimu. K pochopení dobového přijetí *Broučků* nám poslouží články uveřejněné v průběhu let v periodikách, s nimiž budeme pracovat. V poslední části s názvem *Druhý život Broučků* poukážeme na oblíbenost díla i v současné době a jeho tehdejší i dnešní využití k dalším adaptacím. O popularitě života svatojánských broučků a jejich autora nás přesvědčí jim věnovaná pamětní místa, o kterých se zmíníme v závěru. Cílem předkládané práce je tak přiblížit osobnost Jana Karafiáta, a především představit a analyzovat jeho dílo *Broučci*, které je v současné době nedílnou součástí českého písemnictví. Práce má za cíl také upozornit na významné momenty, kterými kniha během let prošla a zda se i nadále těší oblibě na poli stále zvyšující se literární produkce.

---

⁸ BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Praha: Synodní rada československé církve evangelické, 1941.

⁹ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Praha: ARSCI, 2011.

¹⁰ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury: přehled české literatury pro děti od roku 1945 po současnost*. Olomouc: Votobia, 1999.

¹¹ ČENKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha, Portál 2006.

¹² GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

¹³ KARAFIÁT, Jan. *K historii „Broučků“*. In.: *Reformované listy*. Praha, Jan Karafiát 1903, č. 3.

¹⁴ JAROŠ, Gustav. *Broučci. Pro malé a velké děti*. *Čas: list věnovaný veřejným otázkám*. V Praze: Jan Herben, 7 / 1893, č. 35.

2. Jan Karafiát, jeho život a dílo

Jan Karafiát, spisovatel *Broučků*, se narodil do rolnické rodiny s dlouhou evangelickou tradicí v neděli 4. ledna roku 1846. Rodné město Jimramov na Moravě si zamiloval již v dětství, což dokazuje ve svých pamětech, kde na něho častokrát myslíval: „Rád vám věřím, že se vám vaše rodiště právě tak líbí jako mé, ale nevěřím, že jste spatřili světlo světa v koutečku právě tak krásném, leda byste se byli také narodili v Imramově.“¹⁵ Není proto překvapením, že se mu vzpomínky na město s bohatou husitskou a bratrskou historií a jeho okolí obdařené ojedinelou přírodní krásou stalo inspirací nejen při psaní *Broučků*.

Slova bábiniky, která nad ním v kolébce pronesla, zafungovala jako kouzelná formule, která provázela Jana Karafiáta celým životem: „A tu ti nesu něco ode mne, a od Pána Boha všechno to, co On ti ve Své radě z veliké lásky věčně věků uchystal. Nikdy se nechtěj o to strachovat, všechno tě to vždycky samo najde.“¹⁶ Z toho vyplynul celý jeho charakter. „Když věřil, že bůh ho vede, stal se člověkem ocelovým, důsledným a ušlechtilým.“¹⁷

Rodina byla pro autora velmi důležitá. Jeho matka, ovdovělá Mašíková, přivedla do druhého manželství s Františkem Karafiátem z Jimramova čtyři děti. S ním jich pak zplodila dalších šest, mezi nimiž byl Jan Karafiát, který se k tomu později v *Pamětech* vyjádřil se slovy:

„Veliká to byla milost, že jsem byl z 10 dětí devátý, a často říkávám: Kdyby u nás bylo bývalo jen 6 neb 8 dětí, ano, kdyby se maminka jako vdova byla nevdala podruhé, já bych zde nebyl, a tohle bych nepsal.“¹⁸

Přestože Karafiátovi sourozenci byli ze dvou manželství, vycházeli mezi sebou velmi dobře a měli se rádi. Nejvřelejší city pak choval ke své mamince, u které „jest to nejlepší místečko na celém světě pro toho malounkého. Ale ne jen pro malounkého. I pro toho velikého, když pláče a truchlí. Nebo tak, jak matka těší, nikdo jiný na světě těšit nedovede.“¹⁹

---

¹⁵ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I. Doba imramovská*. Praha, na skladě u Ferd. Kavky 1919, s. 7.

¹⁶ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Praha, Synodní výbor Českobratrské církve evangelické 1925, s. 12.

¹⁷ HERBEN, Jan. *Kniha vzpomínek*. Praha: Družstevní práce, Svět, 1935, s. 149

¹⁸ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I. Doba imramovská*. Cit. d., s. 100.

¹⁹ Tamtéž, s. 98.

Matka pro něho ovšem nebyla jedinou významnou ženou. Vedle ní výrazně ovlivnila život spisovatele *Broučků* skotská šlechtična Miss Johanna Dennistoun Buchanan of Auchentorlie. Urozená zcestovalá o 27 let starší vzdělaná dáma směřovala Karafiátovu literární i farní činnost, finančně ho zabezpečovala a byla mu stálou důvěrníci a přítelkyní. To právě jí se svěřil s realizací *Broučků*:

„Seděli jsme na lavičce v rozkošné roztočce (glen) na můstku nad vodopádem, a já jsem se zpovídal, co s sebou nosím. Ona pak vidouc, že mi i při studiích i při církevních těžkostech již již nastávajících jest zapotřebí milé změny a osvěžení, důtklivě mne žádala, abych tu myšlénku provedl.“²⁰

Miss Buchanan, jak zkráceně tituloval životní přítelkyni, byla jedinou osobou, které dal nahlédnout do svého vnitřního světa. Povahou uzavřený člověk nebyl zvyklý nikomu svěřovat své bolesti a ještě méně mluvil o vlastních citech,²¹ což nepřímo kontrastovalo s tím, jak trpělivě dokázal naslouchat svým farníkům. Za působení na Hrubé Lhotě měl otevřeno všem, kdo jeho pomoc potřebovali, aniž by se jim vnucoval. „Zvláště rád sledoval srdeční záležitosti mladých lidí. Byl vždy polichocen, stal-li se důvěrníkem mladého muže nebo dívky.“²²

Zůstává otázkou, proč Jan Karafiát ve věcech milostných nedokázal poradit také sám sobě. Jeho matka litovala synovy samoty a také on se ve svých pamětech nejednou doznal ke smutku z osamění. Je až žalostné, že někdo s takovými city, kdo dovedl v *Broučcích* vylíčit spokojený rodinný život i bez vlastních zkušeností, zůstal po celý život svobodným. Přitom Karafiát „nesl v srdci přání, aby našel pomoc, která by při něm byla. Ženatý obrácený farář se mu jevil lepším nežli neženatý.“²³ Avšak všechny snahy, především ze strany Miss Buchanan, najít mu nevěstu skončily nezdarem. Jediná láska, kterou zažil, byla k Hermíně Schleicherové, Belgičance příbuzné rodiny Langerových, kde dělal vychovatele. S čistým citem, který k ní choval, se jí nikdy nesvěřil a láska tak skončila neopětovaná. Hermína se později provdala za svého bohatého ovdovělého strýce, o čemž Karafiát napsal hořce: „Ty

---

²⁰ KARAFIÁT, Jan. K historii „Broučků“. In.: *Reformované listy*, 1903, č. 3, s. 20.

²¹ Viz HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Cit. d., 84 s.

²² BEDNÁŘ, František. Jan Karafiát, jeho život a dílo. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1941, s. 38.

²³ Tamtéž, s. 51.

Hermínko, hled' Pánu Bohu sloužit při milionech, já pak půjdu za ním k těm nejchudším a nejposlednějším.²⁴

Z malého množství dochovaných fotografií²⁵ si můžeme udělat vcelku přesnou představu o autorově vzhledu. Muž obvykle oholené tváře s orlím nosem a pronikavým pohledem skrze drobné brýle s malými skly. Z popisu Františka Bednáře se navíc dozvídáme, že byl vysoký oblečený vždy v černém úboru s bílou košilí a vázankou, s jemnýma rukama, které „dovedly něžně pohladit i přátelsky stisknout“ a hlasem zpívavým, v němž se odrážela „citovost a prochvívalo to, co mluvil“.²⁶

Spisovatel *Broučků* zemřel 31. ledna 1929 v Praze. Se svojí svědomitostí a pečlivostí uložil již pět let před vlastním úmrtím závět' do úschovy k profesoru Bednářovi. Poslední vůle odkazovala jmění Jana Karafiáta Synodní radě československé církve evangelické, přičemž hlavní složkou byl výnos z autorských práv svázaných s knihou *Broučci*.

Samotný pohřeb proběhl na vinohradském hřbitově za přítomnosti početného shromáždění. Lidí, kteří se s ním přišli rozloučit, bylo dokonce tolik, že musela být rakev vynesena z kaple a pobožnost se konala pod širým nebem, a to i přes to, že venku panoval krutý mráz.

Závěrem kapitoly se rozloučíme s Janem Karafiátem, mužem s autoritou a měkkým srdcem, básní strašnického faráře Lubomíra Balcara, kterou napsal po jeho smrti:

„Čtenáři Broučků!
Za zimního šera
namočte znovu brková pera
a napište pietně, čistě,
v knížku na posledním listě:
největší z broučků syt jsa dní,
napsal svou větu poslední.
Nepošly oči jeho,
aniž síla odešla od něho.
Pokojně ulehl, všecken sváteční
a jak se na Božího Broučka sluší,

²⁴ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých*. Praha, na skladě u Ferd. Kavky 1921, s. 34.

²⁵ O Karafiátově maření snah nechat se vyfotografovat podrobněji pojednává František Bednář. (Viz BEDNÁŘ, František. Jan Karafiát, jeho život a dílo. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 50.)

²⁶ Tamtéž, s. 49.

poslušně vypustil duši.
Čtenáři Broučků! Každý rok v máji,
kdy v Čechách vše kvete a cvrčkové hrají,
na hrob mu zasad'te z čisté lásky,
s červeným kraječkem sedmikrásky!
Poslušných Broučků at' roste kruh: Zdař Bůh! Zdař Bůh!²⁷

2.1. Farní studia a teologická praxe

Studium započal Jan Karafiát ve svém rodišti na církevní škole. V roce 1857, když mu bylo jedenáct let, se odjel připravovat do Litomyšle na gymnazijní studium. Hned v prvním ročníku se stal primusem a po pěti letech nastoupil na křesťanské gymnázium v Güterslohe ve Vastfálsku. Také zde studoval výborně, dokonce natolik, že mu byla odpuštěna ústní maturitní zkouška. Zkušební komise tak rozhodla na základě písemných prací, které dopadly dobře.²⁸

V letech 1866 až 1867 se zaměřil na bohosloví na berlínské univerzitě. „Pro mne to zůstává vždy vzácným faktem, že jsem podle věcné rady Boží začal studovat v Berlíně. Tam jsem se učil samostatně studovat.“²⁹

Pro další vzdělání mu přátelé vybrali univerzitu v Bonnu, kam ho přihlásili bez jeho vědomí. Tento porýnský kraj se mu velmi líbil a zůstal v něm do roku 1868. Byla to pro něho ale i těžká léta, neboť mu zemřela sestra Marie, „ten můj anděl, kterého Pán Bůh poslal pro mne do Kaiserswerthu, aby mně razil cestu.“³⁰

Poslední semestr strávil ve Vídni, která se mu nelíbila. Po vykonání bohoslovecké zkoušky v roce 1869 u superintendenta Beneše ve Valašsku mu nebylo jasno, co má dále dělat, kam směřovat. Obracel se v těchto trpkých chvílích k mamince a Bohu, prostřednictvím Jeho *Písma*.³¹

Zásluhou prof. Böhla mu bylo nabídnuto místo domácího učitele u rodiny Langenovy v Kolíně nad Rýnem.

---

²⁷ NIEBAUER, Jan: Karafiátovi „Broučci“ – 100 let. In *Jednota bratrská*, 51, 1974, č. 4, s. 60

²⁸ Viz HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Cit. d., s. 13.

²⁹ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých*. Cit. d., s. 290.

³⁰ KARAFIÁT, Jan. Výpověď. In HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Cit. d., s. 14.

³¹ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých*. Cit. d., s. 310.

„Když mne tedy Pán Bůh chtěl mít v Kolíně, tu On Se o to postaral, aby se mi se dveří, které se mně jindy otevíraly, nezamlouvaly ani jedny, a ty dveře kolínské On mi nejen otevřel, ale i sám schválně přichystal.“³²

Po necelém roce Jan Karafiát Kolín opustil a v červenci 1870 začal práci v Roudnici, kde se setkal, až na výjimky, s neporozuměním. Zdejší zaměstnání pro něho bylo obtížné. K práci kazatele, varhaníka a kostelníka navíc vyučoval náboženství a zajímal se o chod místního sboru. Mimo to navštěvoval nemocné, vedl biblické hodiny a katechismus. Neshody s místním farářem Václavem Šubertem ve věcech kněžských a nespokojenost se svou dosavadní činností ho přiměly místo opustit.

Na podzim roku 1871 odjel do Edinburghu, kde napsal spisek *Mistr Jan Hus*. Skotsko nejenže přijalo a podepřelo jeho reformované zásady, což pro něho bylo v tu dobu důležité, především se zde poprvé setkal s celoživotní přítelkyní Johannou Dennistoun Buchanan of Auchentorlie. Miss Buchanan, jak ji nazýval i v soukromí, byla takřka protipólem jeho prosté venkovské matky. Díky ní a jejím vlivným vztahům se mu otevíraly dveře do významných evangelických rodin a církevních společenství Evropy.³³ Mimo to mu byla významnou rádkyní a finanční oporou. Karafiát její prostředky využil například k vydání *Broučků* nebo zakoupení pianina a dalších potřeb pro svůj sbor. Za obzvláště velkorysý dar můžeme považovat byt v Ovinecké ulici v Praze, který díky ní získal. Vedle bytu mu zaručila navíc roční příjem 40 liber šilinků. Tento obnos byl sice menší nežli minimální farářský plat, avšak Karafiátova skromnost mu umožňovala s tím vystačit.³⁴

V roce 1872 se vrátil z ciziny domů a od října téhož roku se stal duchovním správcem učitelského semináře v Čáslavi. S cílem vnést duchovní řád do života mladých lidí, shromažďoval děti do nedělní školy a literárně pracoval. Obojí činnost mu byla oficiálně znesnadňována:

„Úřady mu činily překážky v šíření Písma mezi děti, církevní představení ho dost nepodporovali, ano dlouho jeho postavení nezajišťovali, u studentů se potkal s neporozuměním – a proto se ohlížel, kde by mu Pán Bůh dveře otevřel.“³⁵

---

³² KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část III. Na školách ještě vyšších*. Praha, na skladě u Ferd. Kavky 1922. 331 s., s. 7.

³³ Viz BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Praha: ARSCI, 2011, s. 44.

³⁴ BEDNÁŘ, František. Jan Karafiát, jeho život a dílo. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 55.

³⁵ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Cit. d., s. 16.

Po neustálém vyčerpávajícím spravování materiálních a organizačních problémů bez viditelných výsledků, přijal žádost presbyterstva Hrubé Lhoty, jako nabídnuté východisko z dosavadní nenaplňující práce.

Karafiátův nástup na místo faráře na Valašsku však oddalovalo vyvázání se z čáslavského semináře. Nicméně od roku 1875 se po dobu dvaceti let mohli lidé v Hrubé Lhotě těšit z jeho až misijního působení. Svoji zdejší činností se snažil inovovat horské hospodaření, rozdával slabikáře, vyučoval také dospělé farníky nebo sestavil pro místní potřebu jednoduchý katechismus.³⁶ To přispělo k naplnění Karafiátova přání, „aby uprostřed světa tak velmi porušeného měl Pán Bůh překrásnou svou církev.“³⁷ Své reformní myšlení uplatnil již v začátku práce, kdy zrušil poplatek farářů za různé církevní úkony, jinak známého jako štolu, neboť se domníval, že to působí v mnohých případech nemorálně. „[...] ponechával si jen výtěžek z některých dobrovolných sbírek, u nichž předem avizoval, zda jsou pro církev, nebo pro faráře,“³⁸ což byl, pro zatím nezkušeného duchovního, odvážný čin. Že si práci v místním dřevěném kostelíku zamiloval, přiznává ve svých memoárech: „Není na celém světě tak šťastné vlašťovičky jedné jediné, jako já jsem, daleko od světa na té naší nejzadnější Lhotě, [...]“³⁹

V posledních letech na Valašsku se potýkal s nemocí. Blížící se padesátý rok života a neporozumění s církevním úřadem zapříčinily jeho odchod do Prahy. Bez plánů do budoucna a s pomocí Miss Buchanan se stal jejím soukromým misionářem v Královských Vinohradech, kde se také věnoval revizi Bible Kralické. „Ona mu umožnila, že opustil Hrubou Lhotu a mohl se oddat svobodně práci podle své záliby.“⁴⁰

2.2. Literární činnost

Za první ucelenější literární počín můžeme považovat spisek *Mistr Jan Hus*, který Karafiát napsal za velmi krátkou dobu na podzim roku 1871. Požádala ho o to

---

³⁶ Viz KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B*. Praha, na skladě u Ferd. Kavky 1923, s. 58.

³⁷ Tamtéž, s. 42.

³⁸ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 49.

³⁹ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B*. Cit. d., s. 34.

⁴⁰ HERBEN, Jan. *Kniha vzpomínek*. Cti. d., s. 154.

kontinentální společnost, která spis chtěla za misijními účely a zároveň mu navrhla, aby jej psal ve Skotsku, kam se měl odebrat jako host Svobodné církve.⁴¹

Ze zahraničního pobytu, který Karafiát učinil, vzešlo nejen dílo *Mistr Jan Hus*, vydané anonymně péčí Spolku Komenského v Praze 1872, ale především, v předchozí kapitole zmiňované, významné celoživotní přátelství s Miss Buchanan.

Nejdůležitějším z projektů, vzniklých za její podpory, je pro nás bezesporu kniha *Broučků*, kterou dokončil na její rady a vydal anonymně v roce 1876 vlastním nákladem za jejího financování. Je zřejmé, že právě proto „jí byli *Broučci* dedikováni, v prvním vydání lakonickým *Buchmance*,“⁴² v dalších pak vznešenějšími slovy: *urozené Miss Jane Dennistoun Buchanan of Auchentorlie, přítelkyni národu našeho z úcty a lásky*.

Broučkům předcházeli *Kamarádi*, povídka na motivy skutečné události. Tragicky končící příběh z jimramovského kraje o vztahu katoličky a evangelíka vyšel roku 1873 taktéž anonymně.

Za dob farního působení na Valašsku sestavil pro místní potřebu nejprve jednoduchý katechismus a o rok později zpěvník písní a žalmů. *Reformovaný katechismus Jana Karafiáta* byl poprvé vydán v roce 1875 s názvem *Křesťanské učení* v Roudnici nad Labem. *Reformovaný zpěvník*, obsahující 150 žalmů a 52 vybraných písní, sloužil od roku 1876 místnímu sboru.

Výše zmíněné farní příručky stojí v pozadí stostránkovému *Rozboru Kralického Nového Zákona* z roku 1878, který je považován za nejdůležitější dílo z této doby. Text vznikl na Hrubé Lhotě, kde měl Karafiát k dispozici téměř všechna vydání *Bible*.

V lednu roku 1896 začal vydávat *Reformované listy*, které vycházely s šestnácti stranami šestkrát do roka.

„Odkazem jeho bytosti byl tento časopis přímo plastickým: Krásný papír, čistý tisk a všechna úprava elegantní. Takový byl Karafiát osobně – pěkný muž, živých pohybů a chůze hladké; v černém šatstvu vždy vybraný s bílou vázankou pod krkem, a rukavičky; v celém chování pak gentleman.“⁴³

⁴¹ Viz BEDNÁŘ, František: Jan Karafiát, jeho život a dílo. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 21.

⁴² BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 45.

⁴³ HERBEN, Jan. *Kniha vzpomínek*. Cit. d., s. 147.

V *Reformovaných listech* byly uveřejňovány Karafiátovy články, drobné poznámky o věcech světských, o lidech a věcech národních, recenze knih, zhuštěná kázání, postřehy z historie, kultury nebo pohledy do cizích oblastí. V tom se zrcadlila celá autorova podstata, jeho znalost *Bible* a velké vzdělání ve Studiích biblických pro učené i neučené.⁴⁴ František Bednář ve svém příspěvku konstatuje poměrně vysoký počet čtenářů listů na tehdejší dobu a vyzdvihuje vydání ve velkém nákladu *ušlechtilou formu* pouze pro jejich předplatitele.⁴⁵

Ve třetím čísle z roku 1903 se objevil článek s názvem *K historii Broučků*, kterým spisovatel přiblížil nejen motivaci a inspiraci při psaní, ale i celkový proces vzniku knihy *Broučci, pro malé i velké děti*.

„Karafiátova řeč také plynula lehounce a elegantně, ale časem začínala působit na posluchače jednotvárně. [...] Reformované listy unavily autora samotného. Vypsal se. Poslední ročník roku 1905 byl hubený, spisovatel nechal recensí knih historických i církevních, býval dráždivý a odpovídal v listárně nevrle.“⁴⁶

V průběhu vycházení časopisu uspořádal a vydal Jan Karafiát svazek *Broučkova pozůstalost*, který se skládá ze dvou částí. První obsahuje 30 pohádek a druhá veršované texty se zaštiťujícím názvem *Písničky svobodného*.

V *Pamětech*, kterým se věnujeme dále v práci, označuje sám sebe Karafiát jako kazatele samostatného nepoužívajícího žádných předloh.⁴⁷ O tom svědčí sbírka autorových vlastních kázání vydaných na popud jeho posluchačů. První vydání *Šestnáctera pražských kázání* v roce 1905 bylo zaznamenáno těsnopisem. Druhé vyšlo až po spisovatelově smrti péčí Ferdinanda Kavky v Praze.

Odpovědi na otázku, které dílo z pera Jana Karafiáta je to největší, se různí. Zatím co Jan Herben zastával názor, že měl „Karafiát původně spisovatelské schopnosti širší. V Janu Husovi jsou odstavce přímo dramatické,“⁴⁸ my naopak dáváme přednost *Broučkům*. Paradoxně sám autor je za své největší životní dílo nepovažoval. Stavěl je sice do popředí své literární činnosti, avšak za nejpodstatnější

---

⁴⁴ Viz BEDNÁŘ, Fr.: Jan Karafiát, jeho život a dílo. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 34.

⁴⁵ Viz tamtéž, s. 34.

⁴⁶ HERBEN, Jan. *Knihy vzpomínek*. Cit. d., s. 152.

⁴⁷ Viz KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých*. Cit. d., s. 318.

⁴⁸ HERBEN, Jan. *Knihy vzpomínek*. Cit. d., s. 154.

považoval svoji revizi *Bible Kralické*. Text českého biblického překladu byl vydán Britskou biblickou společností v roce 1915 a vytištěn v rámci jubilejního vydání.

Svoji literární činnost završil sepsáním ucelených memoárů. *Paměti spisovatele Broučků* vyšly mezi lety 1919 a 1928 v pěti dílech. Úvodní byla část první – *Doba imramovská*, v roce 1921 následovala část druhá – *Na školách středních a vysokých*, třetí z roku 1922 – *Na školách ještě vyšších*, o rok později čtvrtá – *Doba práce: Dvacet let na Valašsku* a mapování autorova života zakončila pátá – *Doba práce: Přes třicet let v Praze*. Ze všech částí je patrná významná role Karafiátovy neustávající četby *Písma*. Často v textu vzpomíná, jak dýchal vůni *Slova Božího*, naslouchal jeho zvěstování nebo vnímal tóny *Božího světla*.⁴⁹

Z uváděných děl můžeme vysledovat, jak se spisovatelův literární sloh v průběhu let takřka neměnil, podobně jako jeho názory ve věcech světských, které stály na pozadí jeho psaní.

„Čtete jeho M. Jana Husa, napsaného ve 26. roce, a Reformované listy nebo Paměti! Nevím, čemu se máme více divit: že byl už v mladistvém věku u víře a názorech tak vyhraněn, či že za padesát, šedesát let se opravoval jen v drobných jednotlivostech.“⁵⁰

Ve všech těchto textech najdeme mimo nespočetného množství teologických odkazů životní rady a moudra. „Všude pak, kde se mu hodilo naznačit dojmy z přírody, bývá milý, vnímavý a rozkošný.“⁵¹ Takže ať už se v minulosti názory na prvenství, co se týká významnosti, jeho děl různily, pro nás i nadále zůstávají stěžejní osudy drobných a laskavých *Broučků*.

---

⁴⁹ Viz KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých*. Cit. d., s. 228.

⁵⁰ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Cit., d. s. 62.

⁵¹ HERBEN, Jan. *Kniha vzpomínek*. Cit. d., s. 154.

3. Kniha Broučci

Třetí kapitola této bakalářské práce se soustředí na samotné *Broučky* Jana Karafiáta. Vedle analýzy knihy z hlediska žánru, kompozice, obsahu a jazyka se zde seznamujeme s proměnami jejich ilustrací a překlady do cizích jazyků. V neposlední řadě se zabýváme otázkou, do jaké míry se promítl samotný autor a jeho vlastní život do života svatojánských broučků.

3.1. Analýza knihy z hlediska žánru

Broučci již od počátku vznikali s Karafiátovým záměrem vytvořit dílo spadající do okruhu dětské prózy. Pro koho jsou určeny, autor specifikoval v původním rozšířeném názvu *Broučci pro malé a velké děti*. Avšak konkrétnější zařazení z hlediska žánru už tak jednoznačné není⁵².

Nejvíce shodných rysů má tato kniha s pohádkou, ke které je nejčastěji řazena. „Pohádka není narativně záludná. Je logická, a to zejména po časově-příčinném způsobu. Co v ní bylo započato, musí být dokončeno.“⁵³ Stejně tak je tomu v *Broučcích*, neboť popisovaný osud několika generací broučků logicky končí jejich smrtí. Způsob, jakým je tento žánr psaný, „zcela odpovídá poznávacím činnostem a celkové psychice dětí,“⁵⁴ dokáže je zaujmout a udržet jejich pozornost. „Pohádka u dětí rozvíjí rozumové schopnosti a podněcuje představivost právě proto, že upoutává jejich pozornost.“⁵⁵

O vlivu pohádek jako takových na vývoj dítěte se vedly v letech 1913–1916 spory. Zatímco hlavní protagonistou těchto sporů, Jaroslav Petrbok, označil pohádky za „kulturní ztrátu času“ neboť podle jeho názoru „ničehož nepřináší do skutečné

---

⁵² Srov. „Co do formy jest nesnadno ustanovit, ke kterému rozdělení by se tato báseň přičísti měla. Není to vlastně ani povídka, ani bajka, ani pohádka, ačkoli se v ní nacházejí živlové z každého z druhů těch.“ (Broučci pro malé a velké děti. In *Česká rodina: časopis pro zábavu a poučení*. Spolek Komenského v Pardubicích, 3 / 1877, č. 8, s. 92.)

⁵³ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Vyprávěj mi něco--: jak si děti osvojují příběhy*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2007, Scholares, s. 31.

⁵⁴ HOMOLOVÁ, Kateřina. Dobrodružství otevřené knihou pohádek. In *Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 8.

⁵⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Vyprávěj mi něco--: jak si děti osvojují příběhy*. Cit. d., s. 32.

potřeby moderního života,⁵⁶ my se přikláníme k Václavu Tillemu, který tehdy vystoupil na jejich obranu a zdůraznil jejich význam pro rozvoj dětské fantazie.⁵⁷

Dnes už jsou pohádky neodmyslitelnou součástí dětské výchovy. Zvláště pěkně to v roce 1975 vystihl Korněj Čukovskij: „pohádka je pro každé normální dítě tou nejzdravější potravou, ne nějakým pamlskem, ale každodenním velmi výživným chlebem.“⁵⁸

Jak už bylo uvedeno výše, není jednoduché stanovit pro *Broučky* jediný možný žánr, kterému by odpovídali. Vzdáleně bychom je mohli zařadit například mezi literaturu kostelní, pro kterou jsou klíčová kázání nebo modlitby, s nimiž se v nich také setkáváme.

„Modlitba sama o sobě má k umělecké literatuře silný vztah: její kompozice zahrnující oslovení, chvály, prosby a závěrečné formule implikuje dialog; modlitby bývají rytmizované, logicky jsou spjaty s rétorickými figurami naznačujícími emotivní situaci (bolest, naděje, smutek).“⁵⁹

Ve spojitosti s tím bychom teoreticky mohli *Broučky* pokládat za pohádku kouzelnou, neboť jejich prostřednictvím hlavní hrdinové oslovují postavu, která není hmotná, a přesto o její existenci nepochybují. Avšak tato myšlenka je naprosto neslučitelná s autorovým záměrem napsat text určený k náboženské výchově.

Jinde se zas setkáváme s označením rodinná kronika, což efektivně pokrývá obsah této knihy. My však, naproti tomu všemu, zůstáváme při žánrovém zařazení *Broučků*, u pojmu pohádka.

3.1.1. Autorská pohádka

Budeme-li vycházet z faktu, že jsou *Broučci* pohádka, můžeme je dále specifikovat jako pohádku autorskou. Tento typ je výrazně mladší než pohádka lidová a autoři v něm uplatňují svou tvůrčí individualitu. Zatím co lidové pohádky v sobě razantně oddělují dobro a zlo, pohádky autorské mezi tyto dva prvky nevkládají tak ostrou

---

⁵⁶ Viz ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 264.

⁵⁷ Viz tamtéž, s. 286.

⁵⁸ ČUKOVSKIJ, Korněj Ivanovič. *Od dvou do pěti*. 1975, 292 s., s. 140. Cit. in TRÁVNÍČEK, Jiří. *Vyprávěj mi něco--: jak si děti osvojují příběhy*. Cit. d., s. 31.

⁵⁹ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013, s. 170.

hranici. Na první pohled v nich nemusí být jasné, co je v příběhu na straně dobra a co na straně zla.

Podobně tomu je ve vyprávění o životě svatojánských broučků, které se stalo prvním významným vkladem do autorské pohádky české. Jan Karafiát, ve spojitosti s *Broučky* „bývá označován za českého Andersena, protože dovedl neobyčejně šťastně a harmonicky oživit vztah k přírodě, vytvořit obraz idylických vztahů v rodině.“⁶⁰

Obecně se při výstavbě pohádky uplatňují specifické prostředky, jako jsou ustálené a stereotypně užívané formule na začátku i na konci. Oproti lidové pohádce, kde se opakují úvodní formule typu: *bylo, nebylo a před dávnými a dávnými časy* nebo *žil, byl jednou jeden*, používají spisovatelé autorských pohádek vlastní fráze. Konkrétně Jan Karafiát začíná nejen celou knihu, ale i její dílčí kapitoly větou: *A bylo jaro.*

„V mnohých pohádkách autorského typu se sice počítá s dětským příjemcem, avšak příběh disponuje dalšími významovými i žánrovými druhovými přesahy.“⁶¹ Za tyto přesahy zde můžeme pokládat náboženské tendence textu, didaktický vliv nebo jeho poetičnost, čemuž se více věnujeme dále v práci.

3.1.2. Zvířecí pohádka

Jedním z dalších typů pohádky, je pohádka zvířecí. Tento typ je odborníky často pokládán za jeden nejstarších, svým charakterem se blíží k bajce. Prostřednictvím antropomorfovaných postav, které znázorňují lidské vlastnosti, vztahy a jednání, dítě získává představu o fungování světa, v němž žije.

S přihlédnutím k výkladu Miroslavy Genčikové⁶² můžeme zvířecí pohádky rozdělit do tří skupin: na pohádky, kde zvířata mají vlastnosti jako v přírodě a nejsou obdařena schopností mluvit, nebo na pohádky v nichž zvířata vystupují jako pomocníci člověka, anebo třetí typ, kde na sebe berou lidské vlastnosti. Právě tento

---

⁶⁰ URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (dopl). Ostrava: Ostravská univerzita, 2005, s. 62.

⁶¹ Tamtéž, s. 62.

⁶² HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice pro vysoké školy, 1984, s. 24.

třetí typ nejlépe odpovídá Karafiátovým *Broučkům*. Broučci v příběhu spí v postýlkách, vaří polívečku, povídají si nebo se modlí.

V okruhu zvířecí pohádky se dále vyvinuly tzv. pohádky pěstounské později didaktické. Jako takové jsou známé například: *O neposlušných kozlatech*, *O Smolíčkovi*, *O Budulínkovi* nebo *O Červené Karkulce*. „Jejich poslání bylo a je děti vychovávat, vést je k poslušnosti a odpovědnosti, chránit je před možným nebezpečím, předčasnou dospělostí.“⁶³ My bychom k nim mohli přičíst pohádku o třech kořatech, která je v *Broučcích* vložena. Na příkladu, jak špatně to dopadá, když se kořata perou a jsou neposlušná, se Brouček a spolu s ním i čtenář učí vlastnímu odpovědnému chování.

3.2. Analýza knihy z hlediska kompozice

Kompozice *Broučků* Jana Karafiáta přímo koresponduje s jednoduchým příběhem knihy, který se odehrává na pozadí prosté časové roviny. Autor ve vyprávění uplatnil chronologickou časovou posloupnost, díky níž na sebe jednotlivé motivy navazují časově i kauzálně. Popisované události okolo Broučkova dospívání tvoří pohyblivou složku děje, vedle které autor „stále uplatňuje svou zálibu v pohledu statickém, který souvisí s jeho důsledným konservatismem ideovým.“⁶⁴

Zmiňovaný statický pohled vnímáme společně s Čapkem zejména z pasáží, kdy se Karafiát opětovaně vrací k dřívějším popisům. Markantně je to znát z frází: „Světla ubývalo a zimy přibývalo,“⁶⁵ nebo „A bylo jaro,“⁶⁶ které se v textu opakují na šesti místech. „Kompozičně přispívá právě tato statická osnova k půvabu knížky, a utvrzuje její harmonický, líbezně sladěný účín, vede až nejednou k nebezpečí monotonie.“⁶⁷

Monotónnímu ráz podporuje cyklické plynutí času, se které je spojeno ritualizovaným chování broučků. Jejich každodenní činnosti jsou z hlediska literární

---

⁶³ URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla*: Cit. d., s. 43.

⁶⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: Broučci jako dílo umělecké. In: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 63.

⁶⁵ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Ilustroval Adolf Wenig. 29. vyd. Praha: Hynek, [193-]. 87 s., [online]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/pohadky/broucci>, s. 10, 37, 58, 64, 71.

⁶⁶ KARAFIÁT, Jan, *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 20, 49, 51, 59, 66, 72.

⁶⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: Broučci jako dílo umělecké. In: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 63.

kompozice protkány modlitbami. Mimo tento teologický⁶⁸ prvek vložil Karafiát do knihy i konkrétní citáty z *Bible* a to do části, kde vystupují lidé. „Od počátku poznává čtenář, že tu mluví autor, odkojený řečí bible Kralické [...],“⁶⁹ jednotlivé biblismy totiž pronikly do celého jazyka díla.

Výrazněji oživilo strukturu *Broučků* až kmotříčkovo vložené retrospektivní vyprávění o zážitku se žlunou, která ho chtěla *sezobnout zaživa*. Za druhé intermezzo pak pokládejme pohádku o třech kořatech, kterou Broučkovi vyprávěla maminka. Až na tyto dva prvky se popisovaný život broučí rodiny odvíjí plynule. Aktuální časový úsek, ve kterém se jednotlivé etapy jejich života odehrávají, je obvykle vymezen na začátku jednotlivých kapitol. „Byl podzim. Světla ubývalo a zimy přibývalo.“⁷⁰ „A bylo jaro. Všecko, všecko kvetlo, [...].“⁷¹ „A byl srpen. Tam dole v pšenici zněly srpy [...].“⁷²

Ve spojitosti s časem je vhodné připomenout si, že ho postavy v díle využívají opačným způsobem než my. V době, kdy je slunko *u samého východu* a lidé, včetně nás, jsou připraveni vstávat, broučkové se ukládají ke spánku po noci strávené svícením, které považují za zaměstnání. Tato skutečnost může být matoucí především pro mladšího příjemce, který ji nemusí správně pochopit. Vypravěč mu ovšem nabízí mnoho pasáží, díky nimž mu pomáhá si na to zvyknout. „Inu, když oni mají noc, když my máme den. Oni teď spí.“⁷³ „Jednou ráno, když už slunce zapadlo, seděli u snídaně.“⁷⁴ „A sotvaže sluníčko začalo zapadat, už zas byli broučci na nohou, a letěli a svítili a svítili.“⁷⁵ „Slunko bylo u samého západu a svatojanští broučci vstávali.“⁷⁶ „Vyletěl hned po slunce západu, celou noc pěkně svítil, a když už k ránu letěl zas domů [...].“⁷⁷

Všechny cesty broučků směřují zpět domů. Chaloupka pod jalovcem je hlavním místem, ve kterém se děj odehrává. Podle typologie Daniely Hodrové⁷⁸ bychom mohli tuto chaloupku označit jako prostor idylický, neboť v sobě snoubí

⁶⁸ Pozn.: teologickým prvkům a náboženským motivům je věnovaná samostatná kapitola 3.7.2) *Dílo s teologickými prvky*.

⁶⁹ ČAPEK, Jan Blahoslav: Broučci jako dílo umělecké. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 63.

⁷⁰ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d. s. 10.

⁷¹ Tamtéž, s. 59.

⁷² Tamtéž, s. 33.

⁷³ Tamtéž, s. 5.

⁷⁴ Tamtéž, s. 56.

⁷⁵ Tamtéž, s. 69.

⁷⁶ Tamtéž, s. 3.

⁷⁷ Tamtéž, s. 11.

⁷⁸ Viz HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: KLP, 1994.

klid, pospolitost a je uzavřený a oddělený od okolního světa. Samotný fakt, že je schovaná pod jalovcem, v zimě pak ještě pod sněhem, umocňuje její utajenost před okolím. Z poetického hlediska je chaloupka zdrojem nejen hodnot pravých rodinných, ale v širším slova smyslu i národních. „[...] je vážným nositelem autentických hodnot češství, výpovědí o odolnosti ba nezdolnosti národa, nikoli o jeho dětinskosti, ale o jeho mužné síle, jež mu dovolila přežít.“⁷⁹

Vedle vlastní chaloupky nás Brouček seznamuje s chaloupkou pod dubem, chaloupkou v mechu u lesa ve vřesu a chaloupkami v růži, v šípku a roští. Všechny pak prezentují příbytek staré české víry, který je zdrojem duchovní aktivity. V otevřeném prostoru nás provádí lesem, vinicemi, zahradou a městem, ve kterém se noční život soustředí okolo budovy kostela. V tomto případě neplatí slova Vladimíra Macury, že je chaloupka prostorem vzdáleným ruchu přicházející nové doby, kterou reprezentuje město, místem útočiště, kde se postavy schovávají před protikladným městem.⁸⁰ Zdejší líčení městských částí se výrazně neliší od poetických popisů přírody. „A byli na náměstí. Bylo takové čtyřhranaté. V prostředku velikánská kamenná kašna, v prostředku kašny velikánský lev se dvěma ocasy. Tlamu měl otevřenou a voda se z ní do kašny valila, až to hučelo.“⁸¹

Zvláštní pozornost pak Karafiát věnoval popisu kostela, na němž si dal záležet, což mimo jiné můžeme přičítat jeho náboženskému vzdělání a pozdějšímu vlastnímu působení. Kostel v jeho podání má zastávat

„stánek Boha, jinak řečeno boží příbytek. Příbytek by měl být důstojný svého obyvatele, proto musí být velkolepý, má být kamennou básní, jejíž vybudování si právem zaslouží soustředění sil celých generací.“⁸²

Není na místě pochybovat, zda tato kritéria spisovatel *Broučků* splnil.

„Od stropu dolů visely tři velikánské svícny a krásně svítily. Dole na zemi bylo plno lavic, a když kdo přišel, vkročil do lavice, zůstal chvíli stát, díval se do klobouku a pak si pěkně sedl; měl s sebou pod paží dvě knihy a tu jednu si otevřel. Až tu jeden z nich vystoupil na takové lešeníčko, kde byl malý stoleček, a že budou zpívat.“⁸³

---

⁷⁹ MACURA, Vladimír. Chaloupka projekt idyly. In HODROVÁ, Daniela. *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Jinočany: H & H, 1997, s. 51.

⁸⁰ Viz tamtéž, s. 45.

⁸¹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 24.

⁸² KUBÍNOVÁ, Marie. Prostory víry a transcendence. In HODROVÁ, Daniela. *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Cit. d., s. 138.

⁸³ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 28.

Kniha *Broučků* je členěna do jedenácti kapitol, z nichž žádná není výrazně stylisticky odlišná. Používaný jazyk se v průběhu nemění. V dialozích autor od začátku vypouští uvozovací spojení typu: *řekl/a, pověděl/a, začal/a mluvit* a podobně.

V prvních vydáních bylo dílo dedikované *Buchmance*, variace jména Miss Buchanan, v dalších pak vznešenějšími slovy: *urozené Miss Jane Dennistoun Buchanan of Auchentorlie. přítelkyni národu našeho z úcty a lásky*.

Co se týká obsahové stránky, pak nejobsáhlejší je kapitola sedmá, pojednávající o seznámení Broučka s Verunkou a nejkratší kapitola poslední, ze které se stručně dozvídáme o *zlé zimě* a závěrečné smrti broučků. „A bylo jaro. Všecko, všecko kvetlo, ale pravšecko, a tam pod jalovcem kvetlo dvanáct chudobiček, devět bělounkých jako mléko a tři s krajíčkem jako krev červeným. Však tam kvetou podnes.“⁸⁴

Konec knihy, který Karafiát zvolil, je nejen po stránce dějové jediný možný. Z hlediska vnitřní kompozice v něm můžeme rozkrýt konvergentní princip, který spočívá ve sbíhavosti dějových linií a dílčích motivů.⁸⁵ Osudy sledované broučí rodiny směřují od začátku knihy k jejich zániku. Naši hrdinové umírají na pozadí přírody, která zaznamenává jejich smrt v podobě vykvetlých chudobek, ale dál ji to ve svém životě a růstu neovlivňuje. Svým způsobem bychom to mohli vzdáleně považovat za konec otevřený, neboť dokud jsme obklopeni živelnou přírodou, která v sobě nechává vyrůst skromná bílá kvítka, mikrokosmos broučků stále existuje.

3.3. Analýza knihy z hlediska obsahu

Alegorický příběh ze života hmyzu líčí životní pouť hlavního hrdiny Broučka, od útlého dětství po dospělost a následnou *poslušnou* smrt. V širším pojetí jsme čtenáři rodinné kroniky tří generací svatojánských broučků, jejichž bytí autor vykreslil na základě reálných lidských vztahů. Za realistický můžeme Karafiátův text označit především s přihlédnutím k jeho otevřenému zobrazení smrti⁸⁶. Společně s realistickými jsou zde patrné idylické tendence, a to zejména v pasážích kde

⁸⁴ Tamtéž, s. 72.

⁸⁵ Viz VŠETIČKA, František. *Podoby prózy: o kompoziční výstavbě české prózy dvacátých let*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 17.

⁸⁶ Pozn.: Podrobnější analýze motivu smrti je věnovaná samostatná kapitola 3.3.3) *Motiv smrti*.

vypravěč opěvuje krásy přírody, konkrétně lesa, zahrady nebo vinic. „Po stránkách byly vinice s hezounkými chaloupkami, a ta vůně! – to byla vůně!“⁸⁷ Jinde zas popisuje Janinčinu chaloupku jako *takovou krásnou, v mechu u lesa ve vřese*. Nejsme ovšem první, kdo použil termínu idyla ve spojitosti s *Broučky*. Před námi tak uskutečnil například kolínský farář Čeněk Dušek, ještě před jejich vydáním, když poslal Janu Karafiátovi dopis, ve kterém napsal: „Považuji Broučky za nejkrásnější idylku, kterou máme.“⁸⁸

Vedle prostředí, ve kterém se děj odehrává, je velký důraz kladen na rodinu, její soudržnost, vzájemné vřelé vztahy a úctu. Láska, která broučky pojí, spolu s poslušností zabezpečuje harmonický život, z kterého by si, podle záměrů autora, měli brát lidé příklad. „A Beruška stála ve dveřích, a srdce jí plesalo, a tolik se smála. Ach, to byla radost! A měli se rádi a tatínek svítil a maminka hospodařila a broučci si před chaloupkou hráli.“⁸⁹ Z této a jiných podobných částí mají čtenáři přejímat poselství pozitiva kladných rodinných vztahů. Rodiče jsou zde prezentováni jako ti moudří, kteří mají jít příkladem svým dětem, starší generace má za úkol učit tu mladší. „Když kmotříček a tatínek byli ještě hoši a měli poprvé letět, že je zval Janinčin tatínek s sebou, ukazoval jim cestu a povídal jim, co kdy a jak. A oni se tomu pěkně od něho naučili.“⁹⁰ „A měli se rádi. Tatínek svítil, maminka s Broučinkem hospodařila a učila ho hezounké modlitbiče [...].“⁹¹

Ukázkou ideální broučí soudržnosti jsou podzimní sešlosti se společným posezením před příchodem zimy. Při těchto příležitostech se hoduje, čímž hrdinové opěvují Boží dary, a především vypráví životní příhody a zkušenosti.

„Kde takové rodinné besedy chybějí, tam místo růstu dítěte v přátelství s otcem a matkou, tak důležitého pro dobu dospívání, nastává odcizování – a výchovné těžiště se přenáší jinam.“⁹²

Ve spojitosti s výchovou, která je jednou z funkcí díla, kladl Karafiát důraz na poslušnost. V Broučkách to je znázorněno především prostřednictvím chování hlavních hrdinů, které je podrobena Boží vůli, jako té jediné správné.

---

⁸⁷ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 22.

⁸⁸ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část III. Na školách ještě vyšších*. Cit. d., s. 323–324.

⁸⁹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 61.

⁹⁰ Tamtéž, s. 12.

⁹¹ Tamtéž, s. 61.

⁹² KUČERA, Fr. *Broučci jako dílo vychovatelské*. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 112.

„Člověk nemá v životě jiný cíl než touhu naplnit vůli Boží. Etika Broučků pak souvisí s tímto základním postojem. Nový život broučka i člověka nelze odloučit od poslušné víry. Není místa u broučků i u lidí pro víru bez poslušnosti, ale ani není možná pravá a skutečná poslušnost podle vůle a srdce Božího bez víry.“⁹³

Názor Alexandra Havránka podporují konkrétní průpovědky v dialozích z knihy: „,[...] Ale pěkně poslouchat! Pán Bůh má jen poslušné Broučky rád.“⁹⁴ jindy „,A pěkně poslouvej! Však tě Pán Bůh naučí.“⁹⁵ nebo „,Kdo nemůže, nemusí, ale kdo může, musí. Poslušný brouček se aspoň každý žení, když může. Tak to Pán Bůh chce.“⁹⁶

V poslušnosti spatřují broučci svůj smysl života, což někdy může evokovat jejich naprostou bezmoc nad vlastním osudem. Svůj život i smrt nechávají plně v rukou hlavní autority, svého stvořitele. Povinnost vůči němu je dogma, nehledají se argumenty, zda ano či ne a proč, prostě se poslušně koná. „Ach, ti broučci pod jalovcem, jestli oni to vydrží? – Necht'. Však jestli zmrznou, oni poslušně zmrznou.“⁹⁷ Proti tomuto, někdy až slepému, následování Boží vůle se vyjádřil Aleš Roleček ve své kritice:

„Broučci poslušně zmrzli, co na tom – celou tu hrůzu nezastřou ani chudobky na jejich hrobech. I ty kvetou jen z poslušnosti. Nakonec zjistíme, že to, co nás okouzlovalo, bylo vlastně nepatřičné a nebylo ani myšleno vážně. Důležité bylo, aby stroj vykonal poslušně svou práci, nic víc se nežádalo, o ničem víc ani kniha není, nenech se mýlit, čtenáři.“⁹⁸

Na Rolečkových slovech určitě ulpěla část pravdy, avšak musíme mu vytknout názor, že kniha *Broučci* o ničem kromě poslušnosti není. Její teologický podtext⁹⁹ působí na dnešního příjemce více vychovatelsky nežli zbožně, avšak to ho nepopírá. Pouze malé procento lidí dnes plně docení knihu pro její náboženskou stránku, která byla u psaní pro Jana Karafiáta na předním místě.

Životní náplní hlavních postav, tedy broučků, je slušné chování, podmíněné, mimo jiné, poslušným svícením lidem. Autor při psaní nejednou využil biologických

⁹³ HAVRÁNEK, Alexandr: Pedagogický odkaz Broučků. In: *Kostnické jiskry*, 65, 1980, č. 28, s. 2.

⁹⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 62.

⁹⁵ Tamtéž, s. 27.

⁹⁶ Tamtéž, s. 49.

⁹⁷ Tamtéž, s. 72.

⁹⁸ ROLEČEK, Aleš. Karafiátovi Broučci aneb Kalvín v Čechách. *Souvislosti*, 7, 1996, č. 4, s. 251, [online]. Dostupné z: <http://souvislosti.cz/index.php>. [2017-03-14]

⁹⁹ Pozn.: teologickému aspektu v knize *Broučci* je věnována samostatná kapitola 3.7.2) *Dílo s teologickými prvky*.

reálií hmyzu. Sameček *světlušky větší*,¹⁰⁰ tedy brouček, je vybaven schopností vyzářovat ze svého těla zelenkavé studené světlo pomocí složité biochemické reakce.¹⁰¹ Na tomto základě je postaveno ono poslání, které do broučků Bůh vložil. Svícení je pro ně v přeneseném smyslu zaměstnáním, které jsou povinni vykonávat. „Ó! A copak se těm lidem musí svítit? Však my si svítíme sami!“ – „Inu, když oni mají noc, když my máme den. Oni teď spí.“ – „A pročpak jim tatínek svítí, když oni spí?“ „I holečku, to tak musí být, to už Pán Bůh tak chce, a ty také poletíš s tatínkem tam daleko a budeš pěkně svítit. Jen jdi a uč se lítat!“¹⁰²

Pro naši analýzu má broučí svícení více významů. Jedním z hlavních je například, že jeho prostřednictvím Karafiát metaforicky poukázal na zbytečnost lidské existence, protože broučí světlo ve skutečnosti lidem neslouží, je pro ně nepodstatné a tedy zbytečné, což si oni ze své nepatrnosti nejsou schopni uvědomit. Z teologického hlediska se obecně „pojí světlo s tím, co je božské, s nebem.“¹⁰³ K tomu se nám nabízí vysvětlení motivu světla jako základu pro vidění a poznání. „Světlo může ozářit i člověka fyzicky slepého, je výrazem něčeho nehmotného, a proto i vhodného, aby symbolizovalo Boží duchovnost.“¹⁰⁴ Domnívejme se, že z toho autor vycházel, když poslal své Broučky svítit mezi nás.

3.3.1. Postavy

Jak už název napovídá, v knize *Broučci* jsou ústředními postavami hrdinové z říše hmyzu. Vedle světlušek větších – broučků –, lidově pak svatojánských mušek, zde epizodně vystupují slunéčka sedmitečná – verunci –, zlatohlávek nebo kovařík. Prostřednictvím jejich osudů nastínil autor svoji představu ideálního lidského života v harmonii. Karafiát zde vylíčil nejednou vlastní zážitky a zkušenosti¹⁰⁵, „ale podal i obrazný doplněk, básnickou náhradu toho, čeho se jemu nedostávalo v době, kdy

---

¹⁰⁰ Pozn.: s termínem *světluška větší* pracuje následující kapitola 3.3.1) *Postavy*.

¹⁰¹ REICHHOLF-RIEHM, Helgard. *Hmyz a pavoukovci*. Praha: Knižní klub, 1997, s. 124.

¹⁰² KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 5.

¹⁰³ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 257.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 257.

¹⁰⁵ Pozn.: podobám života *Broučků* se životem jejich autora se dále věnuje kapitola 3.7.1) *Dílo s biografickými prvky*.

psal *Broučky*, a čeho se mu nedostalo ani později – slunného, bohatého života rodinného.“¹⁰⁶

Podrobněji se budeme věnovat rozboru postavy Broučka, jehož životní dráhu sledujeme, Berušky, jejich rodičům, pozdější vlastní rodině a zejména Janince. Mimo ně se v díle dále objevují i vedlejší zvířecí postavy: ostatní broučci, žluna, chroust, sova, pár černých koní, cvrček, mravenci, slavík, včely, beránek s červenou stuhou, zlatohlávek a kovařík. Avšak právě ony v textu slouží především k dotvoření kulisy prostředí a do samotného děje více nezasahují.

Společně se zvířaty se v příběhu můžeme setkat s postavami, které reprezentují svět lidí. Konkrétně hajným, ponocným, farářem, sourozenci Frédou, Pavlíčkem, Elinkou a jejich matkou. Prostřednictvím nich Karafiát poukázal na záporné lidské vlastnosti. „A tatínku, copak že ten hajný nespí? – ‚I musí on dávat pozor.‘ – ‚Načpak?‘ – ‚Tady na les, aby jej lidé neukradli.‘ – ‚Tatínku, ti lidé kradou?‘ – ‚I kradou, a nic prý se nemají rádi.‘“¹⁰⁷

Obecně je za hlavního protagonistu považován Brouček¹⁰⁸, jehož životní pouť sledujeme od dětství přes dospělost až k *poslušné* smrti. Tak jako se vyvíjí děj, vyvíjí se i jeho osobnost. Ze vzdorovitého poněkud roztěkaného malého broučka, se skolem k vylomeninám a lhaní, vyroste starostlivý otec deseti dětí, který poctivě svítí, stará se o rodinu a pomáhá druhým.

Podobně jako my se i on dopouští mnoha chyb, kterých později lituje. „Já, já – já jsem byl několikrát tam u té růžtky – prosím vás, odpusťte mně to. Mně je toho líto.‘ – Tatínkovi vstoupily slzy do očí: ‚Ach, ach – ale, tak já ti to odpouštím.‘“¹⁰⁹ Tato a další situace (například Broučkův pád z postýlky, foukání do komína i přes maminčin zákaz nebo létání mimo určenou trasu), do nichž se dostává, jsou dětskému příjemci blízké, což, jak potvrzuje Michal Černoušek, přispívá k lepšímu ztotožnění s postavou:

„Děti se ztotožňují s kladnými hrdiny, protože ony dobré pohádkové postavy jsou jednoduché, přímočaré, nekomplikované. S pohádkovým dobrem se dítě neztotožňuje díky tomu, že by rozpoznalo příslušné ctnosti, ale protože

---

¹⁰⁶ ČAPEK, Jan Blahoslav. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 62.

¹⁰⁷ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 22.

¹⁰⁸ Srov. „[...] pásmo příhod ze života ústřední postavičky Broučka.“ (Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: slovníková příručka. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 125.)

¹⁰⁹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 48.

situace hrdiny a jeho pohádkové dobrodružství v dětské duši vzbuzuje silnou, hlubokou ozvěnu.“¹¹⁰

Odras Broučka se pak zrcadlí v postavě Pavlíčka. Také on vyrostl. Ze zlobivého zvědavého chlapce se stal milosrdný farář, který svých mladistvých provinění litoval. Oběma dvěma Karafiát dovolil zpytovat svědomí a vzít si ze všech chyb ponaučení.

Zatím co vývoj Broučkova charakteru je v knize poměrně detailně vykreslen, zbylý vystupující hmyz už takto osobitě pojat bohužel není. Povaha ostatních broučků je vymezena pouze na základě jejich role ve společnosti. Maminka Broučka se například nijak neliší od maminky Berušky, tatínek pak je stejný jako kmotříček.

U Broučka jsem svědky jeho duševního vývoje, kdež to Berušku už od počátku vnímáme za rozumnou mladou dívkou, jejíž charakter se nemění ani postupem času.

„Ve skutečnosti bychom patrně nenašli dítě, [...] jehož vývoj by pokračoval po celou dobu plynule, které by v té či oné době nevykazovalo nějaké poruchy chování apod.“¹¹¹

V dospělosti na sebe Beruška zodpovědně přejímá úlohu matky, která vychovává děti, stará se o svého muže a zabezpečuje tzv. teplo rodinného krbu. Jediný moment, kdy vystoupila ze své jednotvárné role a dokázala čtenářovi, že má také vlastní názor, byla chvíle, kdy z vlastní vůle odmítla Broučka při námluvách: „Já, já – víš, Broučku, já jsem tě mívala ráda, ale – já, já – víš co? Já si to rozmyslím,“¹¹² a po jeho odchodu, se svěřila kmotříčkovi, že by si raději vzala broučka z roští. Volba jiného partnera samozřejmě nebyla možná. První odmítnutí bylo Berušce tolerováno, druhým už by se protivila Božímu řádu, což z filozofie textu není možné.

V rámci poslušnosti se tak Brouček oženil s Beruškou a z jejich svazku postupně vznikly nové postavy. Nejprve se narodil Broučínek. Do rodiny dále přibyli Broučínínek, Janinka, Broučiček, Janoušek, Janínek, Svatojánek a Berunka, Beruška a Brouček. Není náhodou, že počet těchto vedlejších postav se shoduje s počtem

---

¹¹⁰ ČERNOUŠEK, Michal: Děti a svět pohádek. 1. vyd. Praha, Albatros 1990, s. 21.

¹¹¹ LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: Avicenum, 1983, s. 179.

¹¹² KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 55.

Karafiátových sourozenců. I v tomto případě se nechal při psaní inspirovat vlastními rodinnými poměry.¹¹³

Pro úplnost faktů se ještě zaměříme na zvolená jména broučích dětí. Veskrze jde od deminutiva odvozená od slova brouk. Jména Svatojánek, Janoušek, Janínek a Janinka pak odkazují na svátek svatého Jana, který v kalendáři připadá na 24. červen, tedy den, kdy v knize *Brouček* poprvé letěl lidem svítit. Z biologického hlediska dochází za teplých letních večerů konce června k největšímu výskytu světlušek větších – broučků. „Maximum rojení brouků spadá do období letního slunovratu,“¹¹⁴ který se proměnlivě pohybuje v rozmezí od 20. do 22. června.

Oprostíme-li se na okamžik, od názoru, že je hlavním hrdinou pouze a jedině *Brouček*, pak musíme považovat za stěžejní postavu díla Janinku. Stejně jako on, prochází celým příběhem vyjma poslední kapitoly, ve které už jsou broučci znázorněni pouze ve vzpomínce, prostřednictvím dvanácti rozkvetlých chudobek. Janinčině smrti je věnována předposlední kapitola, v které se s ní loučí broučci i čtenáři. Takové poctě se nikomu jinému v knize nedostalo. Jediná ona byla na smrt připravena ještě před tím, než přišla.

Pokud budeme chápat broučkův život jako alegorické znázornění cykličnosti v přírodě, pak skutečnou hlavní hrdinkou je pouze a jedině Janinka. Žena s vytříbenými způsoby, vykonavatelka Boží vůle, a to nejen ve svém případě. Když zpozoruje, že by se mělo jednat v rozporu s Božími pravidly, zasahuje: „Broučku, Broučku, kdopak to jaktěživ slyšel, aby si brouček dělal známost s Verunkou a aby si snad dokonce na ni myslil. Ne, to není poslušnost. Tak to Pán Bůh nechce.“¹¹⁵ *Brouček* patří k Berušce, tak to chce Pán Bůh, Jan Karafiát i čtenář. A když tomu kmotříček s kmotříčkou protíví, sjednává s nimi Janinka rozpravou: „Tak vy nechcete Broučkovi Berušku dát! Pročpak? Že byl Brouček neposlušný? On toho lituje a přeje si už poslouchat. A kmotříčku, jestli jste vy byl vždycky poslušný, podívejte se mi do očí!“¹¹⁶

Při čtení *Broučků* se neubráníme pocitu, jako bychom Janinku už předem znali. Její podoba s autorovou mateřskou přítelkyní Miss Buchanan je nepopíratelná, a to i přes to, že její předlohu Karafiát v žádném pramenu přímo nepotvrdil.

---

¹¹³ Pozn.: o inspiraci Jana Karafiáta vlastní rodinou v kapitole 3.7.1) *Dílo s biografickými prvky*.

¹¹⁴ REICHHOLF-RIEHM, Helgard. *Hmyz a pavoukovci*. Cit. d., s. 124.

¹¹⁵ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 48.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 54.

Shodují se v mnohých rysech. „I, ona není ničí, ona je sama svá,“¹¹⁷ napsal Karafiát o neprovdané Janince do *Broučků*. K Miss Buchana se ve svých pamětech vyjádřil slovy: „Pán Bůh si přál, aby ona byla naše, a proto se postaral, aby zůstala nevdaná.“¹¹⁸ Obě dvě pak musí čekat, až si pro ně nějaký *poslušný brouček* přijde. „A když žádný hodný brouček nepříjde, tak zůstane do smrti svobodná a ví, že proto nikdo pro ni nepřišel, že to Pán Bůh tak chtěl.“¹¹⁹

Janinka udržuje řád, má nadhled, předvídá a řeší všechny kritické situace, je důvěrníci, léčí, pomáhá, radí a ulehčuje svědomí. Nerozhodne se bez ní žádná významná událost, je prozíravá a dokáže myslet dopředu: „nikdo jí to nepověděl, ale ona jako by to věděla, už měla dvě lahvičky s sebou.“¹²⁰ Také s Miss Buchana se autor častokrát radil a díky těmto radám vzešla právě i kniha *Broučků*.

Budeme-li troufalí, můžeme spekulovat nad spojitostí hlavního hrdiny s původním širším názvem *Broučci pro malé i velké děti*. Není vyvráceno, že tak, jak Karafiát rozdělil své čtenáře na *malé a velké děti*, rozdělil pro tyto dvě cílové skupiny i hlavní postavu. Zatímco pro mladší čtenáře, potažmo příjemce, zůstává hlavním protagonistou, se kterým se ztotožňují, Brouček, pozornost velkých dětí, v přeneseném významu možná rodičů, kteří dětem knížku předčítají, by se měla soustředit na neméně významnou Janinku.

S přihlédnutím k výše zmíněným skutečnostem tak považujeme *naši Janinku* společně s Broučkem za ústřední postavu celého díla.

3.3.2. Motiv jídla

Z hlediska použitých motivů můžeme v knize najít mnoho symbolů. Dostatek jich je například v jídle, které broučci jedí. Mimo oblíbené zelné polévky se v textu setkáváme s pochutinami, jako jsou med, fíky nebo hrozny vína. K plnému porozumění jejich úlohy a smyslu je můžeme dešifrovat na základě teologických podkladů, které shrnul Manfred Lurker ve svém slovníku¹²¹.

---

¹¹⁷ Tamtéž, s. 10.

¹¹⁸ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B*. Cit. d., s. 230.

¹¹⁹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 49.

¹²⁰ Tamtéž, s. 35.

¹²¹ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d.

Konkrétně s medem je spojena sladkost Božího slova. „Tak jako med je sladký a dobrý patru úst, taková je moudrost pro duši.“¹²² Vzhledem ke Karafiátovu teologickému vzdělání a později působení není od věci se domnívat, že si této spojitosti byl vědom, a proto dal broučkům med pro ústa, nám pak knihu pro duši. Mimo to „med činí smysly bystřejší.“ O tom svědčí úsek z Bible¹²³, kde si Jónatan podal svou holí do úst trochu medu, hned se mu rozjasnily oči. I to mohl být autorův záměr s *Broučky*, neboť jejich prostřednictvím chtěl otevřít oči svým čtenářům a vnést jim do života svoji víru.

V momentě, kdy měl v textu Brouček zlomené křídélko, byl med použit jako lék. „Janinka se chodila den jak den na něho dívat, a vždycky měla něco s sebou, kousek medu nebo kapinečku vína, aby se Brouček posílil.“¹²⁴ Med byl za dávných dob považován za tajemný produkt včel, nositel zvláštních sil užívaný jako ozdravný lék nebo jako prostředek zahánějící demony.¹²⁵ I dnes je nedílnou součástí medicíny, a to zejména východní, kde slouží k čištění zahnisaných ran a k regeneraci po operacích.

Zatím co med protéká celým dílem, fíky se v textu objevují pouze na jednom místě, a to při setkání deseti dětí Broučka a Berušky s dětmi Verunky. „A jestlipak víte, co to je?‘ ,To jsou fíky.‘ A ještě každému dala, a Verunkovi a Veruneče také, a Broučinkovi dala hodně veliký kus.“¹²⁶ Z biblického hlediska jsou právě fíky pokládány za symbol plodnosti¹²⁷, což je příhodné, neboť výše citovaný úsek je dokladem o plodnosti hmyzích hrdinů. Jindy je toto ovoce zhmotněním Ducha svatého, v Tóře pak patří k charakteristickým plodům Země zaslíbené.¹²⁸

S hrozny vína se v *Broučcích* setkáváme při výjimečných událostech, jako jsou společná setkání broučků před zimou a svatba Broučka s Beruškou. „A tak maminka, aby prý se se svatbou neodkládalo. [...] A Janinka, že jim pošle tři zrnka vína, taková krásná modrá, až do červena, tak jak se z hroznu utrhla.“¹²⁹ O obrovských vinných hroznech píše Lurker ve slovníku jako o „znamení bohatství

---

¹²² Tam, s. 143.

¹²³ První kniha Samuelova 14, 27: „Ale Jonatan neslyšel, že jeho otec zavázal lid přísahou. Napřáhl hůl, kterou měl v ruce, ponořil její konec do plástve medu a rukou si ji podal k ústům. Hned se mu rozjasnily oči.“ In *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Podle ekumenického vyd. z r. 1985. Praha: Zvon, 1991, 1007.

¹²⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 36.

¹²⁵ Viz LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 142.

¹²⁶ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 63.

¹²⁷ Viz LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 61.

¹²⁸ Viz tamtéž, s. 62–63.

¹²⁹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 55.

zaslíbené země a naplnění Božího zaslíbení.¹³⁰ V tomto případě jsou ovšem spíše symbolem blahobytu.

Během Broučkových letů nám vypravěč nejednou ukazuje celé vinice. „[...] Vidíte, tady jsou ty vinice, kde roste víno, co nám posílává Janinka. Teď tu hrozny nejsou, ty bývají až k podzimu, ale víno už kvete. Vidíte, to krásně voní.“¹³¹ „Po stránkách byly vinice s hezounkými chaloupkami, a ta vůně! – to byla vůně!“¹³² Také s nimi se pojí teologický podtext. „Vinice s pěstování vinné révy jsou biblické obrazy vyvoleného lidu. [...] Vinice je zárukou Boží lásky, spojující nebe a zemi.“¹³³ Zda považoval Karafiát za vyvolený lid své broučky nebo jejich čtenáře už je na rozhodnutí každého z nás.

Využití vinné révy není v umění zdaleka ojedinělé. „V raném křesťanství se na hrobech nalézají obrazy vinné révy, symbolizující blažený nebeský život.“¹³⁴ Kapitoulou samo o sobě je pak víno ve smyslu nápoje, který známe z *Bible* především ve spojitosti proměny vody ve víno. Zásadním pro křesťanskou víru je přijímání chleba a vína v rámci svátosti eucharistie. Při této činnosti se připomíná poslední večeře Páně a vzdávají díky za spasení. Chléb v tomto procesu symbolizuje tělo a víno krev Ježíše Krista.

Že si byl Jan Karafiát vědom biblické symboliky, při nejmenším u motivu vína, dokazuje část, kde jím Janinka ošetřuje Broučka. „A nikdo jí to nepověděl, ale ona jako by to věděla, už měla dvě lahvičky s sebou, tu jednu s olejem a tu druhou s vínem.“¹³⁵ Spojení oleje právě s vínem není zdaleka náhodou. V *Bibli*¹³⁶ se píše o Samaritánovi, který přistoupil ke zraněnému, ovázal mu rány a polil je olejem a vínem. „Olej a víno pospolu mají totiž léčivý účinek, a to nejen v pozemském, ale i v nadpřirozeném smyslu.“¹³⁷

---

¹³⁰ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 294.

¹³¹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 66.

¹³² Tamtéž, s. 22.

¹³³ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 294.

¹³⁴ Tamtéž, s. 295.

¹³⁵ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 35.

¹³⁶ Evangelium podle Lukáš 10, 33: „Ale když jeden Samařan na své cestě přišel k tomu místu a uviděl ho, byl pohnut soucitem; přistoupil k němu, ošetřil jeho rány olejem a vínem a obvázal mu je, posadil jej na svého mezka, zavezl do hostince a tam se o něj staral.“ In *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Cit. d.

¹³⁷ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 296.

3.3.3 Motiv smrti

Jedním z hlavních motivů v knize *Broučci* je samotný život. Koloběh hmyzího života, jehož analýze jsme se věnovali na předchozích stránkách, se skládá z narození, smrti a jejich cyklického opakování. Vedle života je tedy dalším významným tématem smrt.

Paradoxem zůstává, že ač je smrt přirozenou součástí života, v literatuře pro děti a mládež se s ní ne vždy počítalo.¹³⁸ Přitom právě literatura a umělecká tvorba vůbec pomáhá překlenout propast tvořenou odsouváním jedincových myšlenek na smrt a vlastní smrtelnost. Čtenář se tak může setkat se smrtí přirozenou - v důsledku stáří či nemoci - šlechetnou, tragickou, mysteriózní, v rámci trestu a dalšími. Interpretace a promluvy nad takovými pohádkami pak otevírají prostor k dalším otázkám, které mohou zcelit a vyjasnit představu dítěte o smrti, což je pro rozvoj osobnosti velmi podstatné.

„Nenabídnou-li se dítěti včas informace nutné k realistickému pojetí smrti, bude si vytvářet vlastní (často mnohem děsivější) představy a mýty o nesmrtelnosti či povaze smrti, jimž může – až psychopatologicky – popírat svou smrt i v dospělosti.“¹³⁹

To vše si Jan Karafiát plně uvědomoval při psaní *Broučků*. Nejen ze své praxe duchovního, ale především z tehdejšího způsobu života¹⁴⁰ dobře věděl, jak dítě na smrt nenásilně připravit. Smrt v jeho podání prochází pohádkovým mikrokosmem hmyzí říše pozvolna a jemně. Před tím, než se společně s Broučkem staneme svědky přímého úmrtí, se o smrti v broučí rodině mluví. Poprvé se o ní zmiňuje kmotříček v druhé kapitole, když vypráví příhodu se žlunou, která ho chtěla *sezobnout zaživa*. Dalším příkladem je Broučkova starost o Janinku, aby neumrzla, když zavládla zima.

---

¹³⁸ Viz ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha, Portál 2006, s. 17.

¹³⁹ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 15.

¹⁴⁰ Srov. Děti byly dříve smutečním obřadům přítomny a někdy měly i určené úlohy. Často pobývaly u umírajícího a následně u jeho zaopatření. Pokud dítěti zemřel rodič, měl povinnost obléknout alespoň část oděvu zemřelému. Jindy byly děti nuceny políbit nohy zesnulému příbuznému, aby na ně přešla jeho síla a zároveň se zbavily strachu z nebožtíka. U pohřbů vrstevníků byla dětem vyhrazena konkrétní úloha tzv. bílých a černých nevěst, u svobodných umrlců je zase doprovázely pohřební družičky a mládenci. (NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004.)

O tom, jak je nezbytné se v rozhovorech s dítětem dotýkat tématu smrti pojednává Milena Šubrtová. Podle ní je „příprava na smrt důležitá a děti mohou pátráním po tom, co je to smrt, lépe pochopit smysl života.“¹⁴¹ Podobně jako nás na ni připravuje Karafiát prostřednictvím knihy *Broučci*, v textu na ni připravuje také maminka Broučka, když mu vypráví pohádku o třech koťatech, která vlivem své neposlušnosti uhoří.

„[...] strkali, až strčili do kamen. Kamna se zbořila, oheň se vysypal, ve světlici to začalo hořet, police, postel, almara, stůl, všechno hořelo – a koťátka chtěla utéci, ale dveře byly zavřeny. A tak křičela a křičela, ale oheň je přece sežral. A když přišel tatínek a maminka, už byli kocourci a kočička spáleni, a chaloupka byla spálena, a všechno bylo spáleno, proto, že byla koťátka neposlušná.“¹⁴²

To jak Brouček spokojeně a klidně, na někoho možná až příliš hrubý, příběh přijal, pro nás může být překvapivé, avšak určitě ne nelogické. Pokud vyjdeme ze slov Mileny Šubrové a poukázáním na smrt pomáháme dítěti pochopit smysl života, pak pohádkou o koťatech poukázala maminka Broučkovi na smysl jejich života, který spočívá v poslušnosti.

Stejně tak, jako jsou poslušní v životě, jsou poslušní i ve smrti. „Ach, ti broučci pod jalovcem, jestli oni to vydrží? – Necht'. Však jestli zmrznou, oni poslušně zmrznou.“¹⁴³ To ovšem nevylučuje smutek a tesknotu po zesnulém. Truchlení a pohřeb je součástí rozloučení se s nebožtíkem, které probíhá pokojně v intimitě rodinného kruhu. Víra v Boha, kterou broučci mají, jim umožňuje být se smrtí smíření, a to i přes to, že někdy přichází neočekávaně. „Ještě neřekl Amen, a báb – maminka spadla se stolice na zem a bylo po ní. Honem k ní běželi, kropili na ni, křísili ji a volali, ale nic naplat. Bylo po ní.“¹⁴⁴ Jediný, kdo o smrti věděl ještě před tím, než přišla, byla Janinka. Tohoto privilegia využila k rozloučení se s rodinou a v rámci sdělení své poslední vůle: „„Tam na dvůr v komoře jsem tomu broučkovi-kovářikovi něco uchystala. On mně často posluhoval. Ať si pro to přijde. Že ho pozdravuju a děkuju mu.“ Pak oči zavřela a víckrát neotevřela.“¹⁴⁵

Po jazykové stránce díla, volil autor ve spojitosti se smrtí slova zdobnělá a eufemismy. „A tak jí u potoka pod olšičkou vykopali hrobeček, zaplakali, pěkně ji

¹⁴¹ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Cit. d., s. 9.

¹⁴² KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 17.

¹⁴³ Tamtéž, s. 72.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 57.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 70.

tam uložili a třetí den tam kvetla chudobička, bílá jako mléko.“¹⁴⁶ Můžeme se domnívat, že právě díky měkkému způsobu vyjádření jinak tvrdých životních ran nevylekal Karafiát své čtenáře.

Za jedinečné pokládejme spojení úmrtí broučků s růstem chudobek. „A tatínku, to všady vyroste chudobka, kde zemřel brouček? – ,Všady, a kde umřela beruška, tam vyroste chudobka s červeným kraječkem.“¹⁴⁷ Tento citlivý detail nejenže ulehčuje přijetí smrti, ale jeho význam pozvedává knihu až na poetickou úroveň. Prostá skromná bílá květina jakoby nahrazovala prostý skromný čistý život, který právě skončil. Je tak křehká a drobná, podobně jako hmyz, a přeci důležitá, „rozkvetlá chudobka symbolizuje trvalou vzpomínku na zesnulé, je jakousi poetickou paralelou náhrobku.“¹⁴⁸ Z teologického hlediska jsou pak „květiny pozemským odrazem nebeské blaženosti.“¹⁴⁹

Mimo to všechno v sobě Karafiátovy chudobky ukrývají stěžejní myšlenku díla, tedy fakt, že se život a smrt neoddělitelně pojí. Nejlépe je to patrné v závěru: „A bylo jaro. Všecko, všecko kvetlo, ale pravšecko, [...]“¹⁵⁰ Ze spojení *všecko, všecko, pravšecko kvetlo* je cítit nový život, avšak nenechme se mýlit, jestliže kvete vše, kvetou také chudobky, čímž je zde alegoricky zastoupena smrt. V „obrazné mluvě Bible ukazují květiny na pomíjivost všeho pozemského.“¹⁵¹

Tak jako se střídá roční období, střídá se i umírání s novým životem a období smutku s radostí. Broučkovi se postupně narodí deset dětí, a zatímco okolnosti jejich narození jsou v „důsledku tabuizace líčeny plně v souladu s pohádkovou konvencí“¹⁵² odchod naopak Karafiát žádnému tabuizování nepodrobil.

„On jediný dokázal dětem říci, že na světě je smrt, a nevylekal je. Říkal a říká jim to v celé své knížce, od první stránky až po tu poslední, ve střídání jara a zimy, léta a podzimu, dne i noci. Říká to i nám dospělým a připomíná, že smrt je jediná věc na tomto světě, které musíme být poslušní. Byl jemný, nedodal, že nám nic jiného nezbyvá.“¹⁵³

---

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 57.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁴⁸ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Cit. d., s. 33.

¹⁴⁹ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 129.

¹⁵⁰ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 72.

¹⁵¹ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Cit. d., s. 128.

¹⁵² ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Cit. d., s. 32.

¹⁵³ SKÁCEL, Jan. *Knihy, která si odpočala*. In KARAFIÁT, Jan: *Broučci. Výbor z díla*. Brno 1967, s. 9.

Poměrně detailně nás obeznámil s úmrtím každé postavy (milovaná maminka zemřela uprostřed nedokončené modlitby, tatínek více méně steskem po ní, kmotříčka sezobla žluna a také kmotříččin čas se nachýlil ke konci), avšak ani v jednom případě předem nenaznačil, že by do broučí rodiny měl přibýt nový člen. Broučci se tady nerodí, ale neočekávaně objevují. „A když letěli ráno domů, a když už byl za potokem, a už ve stráni u samého jalovce, tu slyší: ‚Tatínku, tatínku!‘ a takový roztomilý malounký brouček batolil se mu naproti. ‚Tatínku, tatínku, copak mne neznáte? Vždyť já jsem váš Broučinek a už na vás čekám.‘“¹⁵⁴

Kniha Broučci končí, stejně jako život sám, smrtí. Budeme-li ji chápat jako jakousi rodinnou kroniku, pak je smrt broučků v závěru jen kauzálním vyústěním jejich bytí. „Karafiát se tak nezpronevřil žánrovému kodexu pohádky, neboť smrt je v jeho textu přirozeným koncem, projevem boží vůle, tedy koncem šťastným a jediným možným.“¹⁵⁵

Pokud výše zmíněná fakta shrneme, můžeme o Janu Karafiátovi říct, že přispěl literatuře pro děti a mládež odtajněním smrti. Způsobem, jakým to udělal nás i dnes nutí k zamyšlení. Pomocí alegorického příběhu ze života hmyzu nám dokázal, že smrti je poslušný drobný brouček stejně tak jako dospělý člověk, ať už s vírou v Boha nebo bez ní.

3.4. Analýza knihy z hlediska jazyka

Jazyk, který Jan Karafiát zvolil pro napsání *Broučků*, přímo koresponduje s tematickou stránkou díla. Nejenže mluva oproštěna od složitých větných konstrukcí a cizích slov může odkazovat na prostotu a jednoduchost prostředí, ve kterém se děj odehrává, především má být tento jednoduchý styl vlastní cílovému příjemci příběhu, tedy dítěti. Pohádka o dětech (i když broučích) pro děti je napsána tak, aby jí právě ony nejlépe porozuměly, jazykem prostým, lehce srozumitelným.

„Dítě pak v takovéto jednotě dějiště, ovzduší a mluvy se cítí šťastno, protože je doma. Radostně tu objevuje sebe. Vyvolávají se v něm představy z podvědomí, a vědomým představám, zkušenostem i úsudkům se dostává formulací, jež obohacují jeho myšlení. Všecko v této knížce je tak žádoucí

¹⁵⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., 60.

¹⁵⁵ ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Cit. d., s. 33.

a blízké a strhuje dítě, aby úlohu broučků spoluhrálo, s nimi se učilo, jávalo i trpělo a s nimi se poddávalo vůli Boží“¹⁵⁶

Ze slov Františka Kučery můžeme soudit, že se Jan Karafiát musel dobře vyznat v psychologii dítěte. Krátkými větami, které se v próze pro dospělé často využívají ke zrychlení děje, psanými milým jednoduchým jazykem, se obratně přizpůsobil požadavkům dětského příjemce na literaturu pro děti a mládež. Zároveň využitými jazykovými prostředky naplnil pedagogickou¹⁵⁷ funkci díla. „I tomu vyhověl Karafiát plnou měrou a daleko předstihl elementární, prvoučné vyučování školní své doby.“¹⁵⁸

V *Broučcích* se setkáváme s častým opakováním. To můžeme chápat jako přiblížení se dětskému způsobu vyjadřování. „Dítě v tom období svého vývoje, když počíná vrstvat do národního jazyka, má rádo, slyší-li touž věc znova a znova třebaže týmiž slovy.“¹⁵⁹ O tom svědčí také pohádka, kterou si chce nechat Brouček vyprávět, když se probudí ze zimního spánku. Maminka ho ujišťuje, že už žádnou pohádku nezná, ale on jí připomene, že chce slyšet tu o těch kořatech, kterou mu vyprávěla již dříve.

Shodneme-li se na tom, že je život broučků řízen do jisté míry ročními cykly, pak si každé období jejich života vyžaduje opakování určitých zvyklostí: příprava na zimu, zimní spánek, příprava nové generace na její úlohu, létání a svícení. I samotná každodenní rutina je doprovázena rituály, které mohou někdy vyznívat až stereotypně. Mezi tyto činnosti bezpochyby patří opakování stejných modlitebních formulí.¹⁶⁰ Modlitbičky jsou prosté, podobně jako dětská říkadla, založené na jednoduchém rýmu.

Další možnost, jak můžeme chápat stálé opakování v knize, je za účelem zesílení dojmu. Spojení: „a spali a spali a spali“¹⁶¹ zapůsobí na příjemce důrazněji, než samo o sobě stojící jediné sloveso *spali*. Z jeho trojího zopakování správně vyplývá, že šlo skutečně o dlouhý spánek. Stejně tak Brouček stále „svítil a svítil

---

¹⁵⁶ KUČERA, Fr. Broučci jako dílo vychovatelské. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 110.

¹⁵⁷ Pozn.: Pedagogickým vlivům textu je věnovaná samostatná kapitola 3.7.3) *Dílo s didaktickými prvky*.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 110.

¹⁵⁹ OBERPFALCER, Fr. Jazyk Broučků. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 92.

¹⁶⁰ Pozn.: modlitbám samotným, ve smyslu náboženského prvku, se podrobněji věnuje kapitola 4.5.2) *Dílo s teologickými prvky*.

¹⁶¹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 14.

a svítíl“¹⁶², anebo Beruška „nemohla najít džbán a nemohla a nemohla“¹⁶³. Jindy je pro zesílení použita u slova navíc ještě předpona *pra-*: *pravšechno* („Všecko, všecko kvetlo, ale pravšecko [...]“¹⁶⁴), *pranizoučko* („A letěli, ale jen pranizoučko a pomalinku [...]“¹⁶⁵).

Typickým znakem Karafiátova jazyka *Broučků* je opakování citoslovce *ó*: „*ó, nepůjdu – ó, půjdeš*“, „*ó, my jsme zapomněli*“, „*ó, už brzy*“. Dlouhé „*o*“ proniklo i do ranní modlitbičky, která jím začíná: „*Ó náš milý Bože, / povstali jsme z lože...*“¹⁶⁶ To nebo například podmiňovací spojka *jestli* nás má za úkol vtáhnout do hovorové vrstvy jazyka.

Hovorový tón spisovatel napodobuje více způsoby. Jednak vypouští uvozující slovesa před přímou řečí, čímž jsou dialogy plynulejší a děj se nezadrhává na častém opakování *řekl/a*, pak také používá pro navazování ve výčtech spojku *a*: „Všechno kvetlo, a ty včely tolik bzučely, a ta tráva byla taková veliká, a ta rosa jako granáty, a ti ptáčci tolik zpívali, a ti cvrčci – ale ti se něco nacvrčeli!“¹⁶⁷ Po vzoru lidové mluvy se vyskytuje v řeči *Broučků* hojně slovo *tak*. „František Oberpfalce použité jazykové prostředky objasňuje takto: „Chtěje dosáhnout co největší prostoty při svém vyprávění, volil karafiát často lidové prostředky vyjadřovací. Prostý člověk má jednodušší soustavu spojek.“¹⁶⁸

Jazyk jinak spisovný obohatil autor o slova přejatá z nářečí, nejčastěji moravismy. Například místo jehličí měli broučci chaloupku krytou suchým špendličím, přičemž výraz *špendličí* je typicky moravský výraz. Mezi další slova přejatá z lidového prostředí patří: *špejlek* („[...] zavřeli dveře na petlici, zastrčili špejlek [...]“¹⁶⁹), *šťakličky* („[...] měl šťakličky pěkně do rázu rovnat [...]“¹⁷⁰).

Vliv lidového prostředí, konkrétně rodného Jimramova, ve kterém Jan Karafiát na *Broučcích* pracoval, je nepopíratelný a vtiskl se i do této stránky díla. Jak přiznává ve svých pamětech, často se o vhodném výběru jazykových prostředků radil s rodinou:

---

¹⁶² Tamtéž, s. 42.

¹⁶³ Tamtéž, s. 35.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 59.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 29.

¹⁶⁶ Tamtéž., s. 3.

¹⁶⁷ Tamtéž., s. 20.

¹⁶⁸ OBERPFALCER, Fr. Jazyk Broučků. In: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 97.

¹⁶⁹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 14.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 6.

„I nejeden obrat a způsob mluvení v Broučcích jest vlastně maminčin. Nebo když jsem v Imramově na prázdninách psal Broučky, nejednou jsem se maminky, která byla cizinou velice málo dotknutá, tázal: ‚Prosím, jak se dobře řekne, tak anebo tak?‘ Ona pak určitě odpovídala: ‚Synáčku, dobře česky se takto řekne.‘“¹⁷¹

Jinde se v textu setkáváme s konkrétními lidovými pověrami. Pranostika, lidové moudro, praví, že podle směru letu sluníček sedmítečných, v knize známých jako Verunci, se pozná, kam poputuje duše člověka po smrti: „‚Když letíme nahoru, tak se dostanou do nebe, a když letíme dolů, tak se dostanou do pekla.‘“¹⁷² nebo frázemi: „‚Dřív než kočička vejce snese, všecko se ti zahojí.‘“¹⁷³

O ryzosti *Broučků* nejsou žádné pochyby. „Je to dílo poctivě české, vytrysklé v tvůrčí chvíli Bohem požehnané ze samých prazákladů českého jazyka.“¹⁷⁴ Slova Františka Oberpfalcera podporuje už samotný název *Broučci*. Zdrobnělý výraz pro označení hmyzu se v přeneseném smyslu používá i pro malé děti. „Každý český otec vidí hned při tom slově své předražené dítě v tom půvabném věku, kdy ono čtvermo leze po zemi a tolik toho nabroukalo!“¹⁷⁵ Jeho expresivita a víceznačnost tudíž nejdou adekvátně v plném významu přeložit. Zároveň je to první z mnoha deminutiv, kterými je kniha protkána: *chudobička*, *chaloupka*, *hrobeček*, *maminka*, *tatínek* atd. „Svět broučků sám o sobě je drobný, jsou tedy zdrobnělé výrazy o něm v svém vlastním významu.“¹⁷⁶ Pro vyvolání jemnosti jsou zdrobnělá také jména postav: *Janinka*, *Broučínínek* a *Broučiček*, *Janoušek* a *Janínek*, *Svatojánek* nebo *Verunečka*.

Budeme-li vycházet ze slov Vladimíry Gebhartové: „úspěch začíná ve specifičnosti autorova talentu, nakolik má předpoklady porozumět dítěti, aby se mohl literárními prostředky zmocnit reality dětského světa, dát ji estetický tvar, a to takový, který by zaujal malého a mladého vnímatele,“¹⁷⁷ můžeme o Janu Karafiátovi tvrdit, že ve všech ohledech s knihou *Broučci* uspěl, neboť se s milým a prostým jazykem vypravěče dokázal s citem přiblížit dětskému příjemci.

¹⁷¹ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I. Doba imramovská*. Cit. d., s. 101.

¹⁷² KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 44.

¹⁷³ Tamtéž, s. 3.

¹⁷⁴ OBERPFALCER, Fr. Jazyk Broučků. In: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 108.

¹⁷⁵ KARAFIÁT, Jan. K historii „Broučků“. In.: *Reformované listy*. Praha, Jan Karafiát 1903, č. 3, s. 20.

¹⁷⁶ OBERPFALCER, Fr. Jazyk Broučků. In: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 92.

¹⁷⁷ GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 18.

3.5. Překlady knihy do cizích jazyků

Po tichém narození *Broučků* propukl kolem jejich života hotový karneval. Oblíbenost u dětí i dospělých stoupala natolik, že se o díle Jana Karafiáta začalo mluvit i v zahraničí. Důkazem toho se stala řada pokusů o přepis *Broučků* do cizích jazyků.

Poprvé se to povedlo drobnému evropskému národu Lužických Srbů. Překlad s názvem *Brunčki. Powjedančko za male a wulke džeći*, vyšel v Budyšině roku 1909 a jeho autorem byl C. Wenk.

V roce 1924 se za lužickou srbštinu zařadil překlad do jazyka slovinského. Pod názvem *Kresničice* byli *Broučci* vydáni v Lublani Franem Bradačem.

Díky Karafiátově autorizaci datované k 30. listopadu 1926, kterou udělil své dávné známé Josefíně Herzgové v Mariánských Horách v Moravské Ostravě, mohl vyjít i německý překlad, v časovém pořadí třetí. Autor v dopise pro překladatelku skromně napsal, že není zapotřebí uvádět jeho jméno.¹⁷⁸ Toto přání, svědčící o hluboké uvědomělosti Jana Karafiáta, však nebylo splněno, neboť jeho jméno napevno zakotvilo ve všech dosavadních německých vydáních.

O rok později vznikl rukopis anglického překladu. Uskutečnila jej Růžena Rauberová-Svobodová pro svého tehdy nemocného sedmiletého syna. Později se spolu se synovou učitelkou snažila o jeho oficiální uveřejnění, což se neobešlo bez komplikací. Problematikou s vydáním anglické verze se podrobněji zabývá studie Františka Tichého.¹⁷⁹

Zájem o *Broučky* se šířil do vzdálenějších koutů Evropy, čímž vznikl například chorvatský překlad s názvem *Krijesnice* od Selima Rakoševa bez udání roku vydání, ale i k národu, nám nejbližšímu, Slovensku. Na dvojí přepis do slovenštiny měl vliv dozajista i fakt, že jde národ s dlouholetou evangelickou tradicí. Z *Broučků* *Chrobáčky* udělala s povolením autora Hana Gregorová v roce 1937. Avšak jsou známá i dřívější vydání pod jménem *Svätojánkovia* z pera A. Dražilové. Jan Karafiát se ke slovenské verzi vyjádřil ve svých pamětech: „V duchu jsem se usmíval: Slováčkovi nepotřebujete *Broučky* teprve překládat! A nesáhne-li on raději k našim *Broučkům* než k vašim *Chrobáčkům*?“¹⁸⁰

¹⁷⁸ TICHÁ, František. Překlady *Broučků* do cizích jazyků. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 135.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 138.

¹⁸⁰ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B*. Cit. d., s. 132.

Za ojedinělý můžeme považovat překlad do rétorománštiny, nářečí obyvatelstva jižního svahu Alp, s prvky latiny, germánštiny a slovanštiny. Autorem se stal evangelický farář Herch Bertogg-Christoffel. S nákladem tisíc kusů vyšel v Jednotě raetorománské obrody v roce 1933.

Mezi lužickou srbštinu, slovinštinu, němčinu, angličtinu, chorvatštinu, slovenštinu, rétorománštinu, francouzštinu a italštinu se v poválečném období zařadili i Boučci v jazyce ruském.¹⁸¹ Arnošt Kolman, který je uváděn jako autor jejich překladu, mimo převod textu do ruštiny, zasáhl i do jeho znění. Upravená verze¹⁸², na více než padesáti pěti místech pozměněná, měla sloužit k šíření ideologických myšlenek, avšak Kolman se touto deformací dopustil porušení autorských práv českobratrské církve evangelické.

Dnes se k národům, jež se mohou přenést do drobného světa svatojánských broučků, připojila také Ukrajina, Španělsko nebo Japonsko. Za pozornost stojí převod textu do soustavy znaků hmatového písma v roce 2002 a 2007. Díky knihovně a tiskárně pro nevidomé K. E. Macana mohou *Broučci* v braillově písmě projasnit i životy zrakově postižených.

Z výše zmíněných překladů můžeme směle konstatovat, že pohádka Jana Karafiáta uspěla v celosvětovém měřítku. *Broučci* skromně vylétli z vřesu chudé Českomoravské vysočiny a dál statečně pokračovali do světa, kde svítí dodnes.

3.6. Ilustrace knihy

Skromná knížka v modrých destičkách s nadpisem *Broučci. Pro malé i velké děti*, poprvé vydaná 1876 vlastním nákladem v knihtiskárně Slavie, byla upravena velmi stroze. Nápadněji působilo pouze černé orámování na přebalu, připomínající smuteční oznámení, což graficky evokovalo smrtelnost, která hraje v díle hlavní roli. Toto anonymní vydání následovala ještě dvě, stejně tak nevýrazná, mdlá a všední, část jednoho nákladu dokonce tištěná na novinovém papíře, dokud se po více než dvaceti pěti letech nestala výtvarná událost, která se pevně vryla do dějin české knižní kultury. Nakladatelé si uvědomili vzájemnou podporu a posílení mezi slovem

---

¹⁸¹ Viz TICHÁ, František. Překlady Broučků do cizích jazyků. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 135.

¹⁸² Pozn.: více o Kolmanově upravené verzi v kapitole 4.2) *Broučci pod vlivem politického dění*.

a obrazem. „Nepochybně tu spolupůsobila i obchodní úvaha, počítající s dětskou zálibou v obrázcích a s ní spojeným zvýšeným čtenářským zájmem.“¹⁸³

O prvotní ilustrované vydání, uskutečněné roku 1902 nakladatelem Dědictví Komenského, literárním sdružením učitelstva československého, se postaral mladý umělec Vojtěch Preissig. Na *Broučcích*, které se staly jeho životním dílem, pracoval již za dob studií v Paříži v letech 1898–1903.

„Černobílá úprava knihy vycházela ze stylizované secesní ornamentiky, dekorativní bordury variovaly na každé dvojstraně textu vždy nový přírodní motiv, záhlaví kapitol uváděly antropomorfované postavy zakomponované do florálních detailů, celek dotvářel výběr typu písma.“¹⁸⁴

Právě ve výše zmiňovaných florálních detailech a secesní ornamentice můžeme sledovat vliv Alfonse Muchy, který byl jedním z Pressignových zaměstnavatelů a zároveň učitelů. Jeho práce ovšem nebyla všemi pozitivně. „Ilustrátor ztroskotal na marném úsilí zdůraznit hmyzí zvláštnosti u broučků, [...]“¹⁸⁵ vysvětluje Bohumil Kozák a zároveň doporučuje ostatním umělcům ponechat větší prostor pro představitivost. Nejen v něm zanechal strnulý výraz postaviček více hrůzný nežli příjemný pocit. Na vypouklé hmyzí oči nepříznivě reagoval dokonce i Tomáš Garrigue Masaryk, kterému připomínali tací broučci slepce.¹⁸⁶

Rozmanitost broučků je patrná především v jejich charakterových vlastnostech, avšak už ne tolik ve fyzickém vzhladu. Tyto diference kladly nesnadnou úlohu na ilustrátory tehdy i dnes. Po Pressignově zpracování tak logicky směřovala další volba k prověřenému ilustrátorovi, jímž byl Rudolf Adámek. Zkušenosti s prací pro děti získal díky svým ilustracím k pohádkám, které byly přijímány jako oživující a veselé. Roku 1912 vyšli tedy *Broučci* s jeho kresbami, o nichž kritici řekli, že jsou velmi zajímavé, zčlověkizované a s lehkým humorem. U lidí však nezbudili zvláštní ohlas.

O pět let později se o příjemnější ztvárnění pokusil malíř, grafik a jevištní dekoratér Josef Wenig. Jeho ilustrace do dětských knih, mimo jiné i do knih svého

---

¹⁸³ KOZÁK, Bohumír. Ilustrace Broučků. In.: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 116.

¹⁸⁴ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 63.

¹⁸⁵ KOZÁK, Bohumír. Ilustrace Broučků. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 116.

¹⁸⁶ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 63.

bratra Adolfa, měly úspěch již před válkou. Kresby v *Broučcích* jsou buď celostránkové, barevné s jemnou karikaturou, anebo jednoduché černé perokresby, odkazující na naivitu a čistotu dětské atmosféry v knížce. Oba typy vystihují klíčové situace ze života Broučka.

Než se mezi výtvarníky objevil Jiří Trnka, ilustrovalo *Broučky* ještě několik umělců. K výraznějším počínům můžeme zařadit práci pedagoga, spisovatele a ilustrátora Rudolfa Matese z roku 1928. V jeho podání se postavičky v pruhovaném oblečení se slaměnými kloboučky pohybují na květinovém pozadí, u něhož volil teplé barvy. Mimo Matese si se stylem oblékání broučků pohrál v roce 1933 Václav Nahlíček, který kladl důraz na potřebu jejich aktuálnost. Nahlíčkoví broučci oblečení v pumpkách jakoby vystupovaly z dobových žižkovských ulic. Nejen tím, že jim do rukou vložil místo zašlých lucerniček aktuální příruční svítidla, učinil autor z této verze dnes již spíše sběratelskou raritu.

Autoři obrazového doprovodu byli a jsou do jisté míry ovlivněni dobovým vkusem a aktuálním trendem. Jiří Trnka měl stejné podmínky jako každý z dosavadních umělců, a i přes to nade všechny vyniká. Od 46. vydání, z nakladatelství Jana Otty v roce 1940, se čtenáři mohou těšit s dnes již legendárními Trnkovými kresbami a akvarely. Jako nikdo před ním pojal svůj úkol básnický, podobně jako autor textu Jan Karafiát, díky čemuž dosud sklízí nevyšší uznání mezi tak silnou konkurencí. Jednodušším akvarelem v jemných barvách bez zbytečné modernizace doplněným o kresby perem přidal dílu nové hodnoty. Pro ztvárnění si vybíral nejen klíčové okamžiky, jako je setkání s Verunkou nebo Broučkova svatba, ale také výjevy z každodenního života a pohled na chaloupku schovanou v přírodě, což bylo všeobecně vítané. Jeho ilustrace se využily i na přebaly gramofonových desek s namluvenou knihou. Trnka *Broučky* dále zpracoval pro loutkové hry a dioráma *Svatba Broučků*, které uvedl na světové výstavě 1939 v USA.

V roce 1967 dokončila Česká televize seriál *Broučci*, který byl vysílán v rámci dětského pořadu *Večerníček*. Pro tento seriál byla též použita předloha Jiřího Trnky. Nejen kulisy, ale zejména loutky slavily veliký úspěch, o čemž svědčí vydání útlé brožury s jejich fotkami.

V roce Trnkova triumfu přišel se svým zpracováním také Ondřej Sekora, známý například svými obrázky *Ferdy Mravence*. Jeho pojetí neslo úspěch více u mladších příjemců, kdežto kritika označila jeho postavičky za hlučné na jinak vážného ducha příběhu. Tím reagovala na grotesknost mimiky, kterou jim Sekora

propůjčil. My mu můžeme vyčíst také fakt, že se zásadně odchyluje od dějové linky. Nejpatrnější je to v momentě, kdy maminka vypráví Broučkovi pohádku o třech koťatech, která uhoří. Karafiátův Brouček spokojeně usíná: „Jemu se to líbilo. Držel maminku za ruku, říkal si bim bam, bim bam, až při tom usnul, bim bam.“¹⁸⁷ Sekorův kreslený Brouček naopak usíná až po vyčerpání z poněkud hysterického pláče, což neodpovídá kauzálnímu vývoji událostí v příběhu. Kdyby Brouček neměl onu pohádku rád, nenechal by si ji od maminky opětovně vyprávět a nevyvolala by v něm zděšení, které karikaturista přenesl do své kresby.

Na přelomu století se objevili broučci v lidovém prostředí. Autoři, mezi nimiž jsou Jaroslav Vodrážka 1940, Miroslav Slunéčko 1941, Josef Burjáněk 1941, Otakar Štáfl a další, je zasadili do regionů, regionálních krajů a přičetli jim vesnické zvyklosti.

Po nepokojích spojených s obdobím normalizace a po uvolnění autorských práv roku 1999 se začalo s *Broučky* opět experimentovat. Trendem se staly malby více podřízené dětem. Patrné je to na práci Aloise Dudky z roku 1994. Jeho postavičky se podobají tehdejšími oblíbeným hračkám, hlavním rysem jsou jejich velké hlavičky a oči. O dva roky později vyšla knížka s kresbami Vlasty Švejdové, která se pevně držela svého charakteristického dětského rukopisu. V roce 2007 se umělkyně Klára Mikulcová snažila svými ilustracemi napodobit nešikovné kresbičky dítěte a přizpůsobit se tak jeho vkusu. Další ilustrátor podřízený nárokům mladého příjemce byl například roku 2010 Luděk Scheneider, výtvarník řady knížek s říkadly a brožur na vyplňování. Ten okolo broučků vytvořil víceméně lidské prostředí připomínající mateřskou školu. V chaloupce broučí rodiny můžeme kromě nočníku spatřit třeba dudlík.

Napříč těmto tendencím se postavil Marek Nenutil se svým experimentem z roku 2009, když výjevy spojené se životem broučků ztvárnil velmi morbidně. Ve své práci se při tom zaměřil na místa v textu spjatá se silnými emocemi, jako například umírání Janinky.

Bohumil Kozák přibližuje, s čím se museli všichni umělci, pracující na *Broučcích*, vypořádat, takto: „[...] se soutěživostí a snahou nějak nově uchopit věc, překonati předchůdce, vyjádřit a nazvednout tu stránku obsahu, jež jim byla

---

¹⁸⁷ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 17.

nejbližší.“¹⁸⁸ Avšak jak se ukázalo, je tenká hranice mezi přiblížením se ke vkusu čtenáři a originálním pojetím. O tom svědčí obzvláště sarkastické dílo karikaturisty Zdeňka Hofmana roku 2006, který do svých scén ze života broučků zakomponoval bubliny s textem. Díky nim a autorovu specifickému rukopisu připomínají obrázky již na první pohled kreslené vtipy, což místy působí bohužel až posměšně.

Ať už byly tyto experimenty úspěšné, či strhly lavinu kritiky, je dobré si připomenout, že pro jakákoliv provokativní gesta je nutno volit dílo všeobecné známé a populární, jinak by práce vyšla na prázdno. To dokazuje, jak jsou Karafiátovi *Broučci* úspěšní i po letech, neboť v současné době stále inspirují umělce k jejich výtvarným přepracováním.

Představivost čtenáře, ať již dětského či dospělého, si bezesporu tvoří vlastní obrazy broučků, které jim korespondují s textem natolik, aby nanejvýš uspokojily jejich hlavy i srdce. Bylo by ovšem nesprávné tvrdit, že se tyto představy nepovedly žádnému umělci přenést na papír. Lidové moudrou mluví o škaredých poupatech, ze kterých rajské plody rostou. Připustíme-li na moment, že bylo první neilustrované vydání Karafiátových *Broučků* škaredým květem, pak nám z něho vzešlo mnoho rozličných rajských plodů a záleží pouze na strážníkovi, které z nich mu zachutnají.

3.7. Odraz Jana Karafiáta v knize

Z knihy *Broučků* je patrné, co bylo při jejím psaní pro autora nejvíce důležité a co ho ovlivnilo. Do života mnoha lidí se Jan Karafiát zapsal zejména jako farář a učitel. Pohled na teologický a didaktický aspekt díla je tak při jeho analýze přirozeně nezbytný. Vedle toho je zajímavé poukázat na spojitosti mezi popisovaným životem svatojánských broučků a reáliemi ze života jejich autora.

3.7.1. Dílo s biografickými prvky

V předchozích kapitolách, věnovaných životu Jana Karafiáta a postavám z knihy *Broučci*, jsme několikrát narazili na souvislost mezi počtem dětí v rodině Karafiátů

---

¹⁸⁸ KOZÁK, Bohumír. Ilustrace Broučků. In.: BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 116.

a počtem dětí, které se narodily Berušce a Broučkovi. Ano, není náhodou, že v obou případech se jedná o stejné číslo.

„Byloť nás deset, 7 dcerek a 3 chlapeci, Marie pak byla taky na jednu nožičku chromá, běhala však přece dost. Vida, řekla maminka hned při prvním čtení, oni jich měli deset, sedm a tři, a jedna z nich také pokulhávala, běhala však přece dost. Však kdo ví, kdyby byla nepokulhávala, zdali by její bratr byl kdy za ní šel do cizozemska, a zdali by se kdy byli jací Broučci napsali.“¹⁸⁹

Přímo v *Broučcích* pak čteme: „Deset jich měli, sedm broučků a tři berušky. Ale Beruška byla na jednu nožku chromá. Ani nemohla na ni stoupnout, běhala však přece dost.“¹⁹⁰ Je patrné, že se oba uváděné texty téměř neliší, snad jen že v Karafiátově rodině byla převaha dívek, kdež to v broučí bylo více chlapců.

Ve svých pamětech dále Karafiát několikrát upozorňuje na konkrétní osobní zážitky, které ho při psaní *Broučků* inspirovaly. Například kostel, do kterého broučci létají, stojí za městem, stejně jako kostel reformovaných ve Frankfurtu nad Mohanem, s kterým byl spisovatel svázaný.¹⁹¹ Samotný nápad na sepsání *Broučků* pocházel z autorova zážitku, kdy při odpočinku během pěší procházky pozoroval v trávě život hmyzu. Všeobecně příroda a nejčastěji ta okolo rodného Jimramova se mu stala také cenným zdrojem inspirace.

Není ani náhoda, že se se oblíbené jídlo Broučka shoduje s oblíbeným jídlem jeho literárního stvořitele. Rovněž Jan Karafiát měl rád zelnou polévku.

Pokud bychom hledali nějaké výrazné rozdíly mezi životem tohoto spisovatele a jeho postav, pak nejnápadnější by asi byly v autorově popisu harmonického rodinného života, který on sám z role manžela ani otce nikdy nepoznal. S přihlédnutím k jeho memoárům můžeme vidět další odlišnosti ve způsobu modlení. Zatímco v rodině broučků probíhá společně nahlas, Karafiát vzpomíná na své dětství, kdy odříkává večerní modlitbičku jen sám pro sebe. „Společně jsme se tehdy nemodlivali nikdy. Každý se modlil jen pro sebe.“¹⁹²

Už ne tak výrazné je víno, na které klade v *Broučcích* takový důraz, kdež to on sám „vinné révy jako chlapec v Imramově nikdy neviděl.“¹⁹³ Domnívejme se, že

¹⁸⁹ KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I. Doba imramovská.* Cit. d., s. 100.

¹⁹⁰ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti.* Cit. d., s. 62.

¹⁹¹ Viz KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých.* Cit. d., s. 131.

¹⁹² KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I. Doba imramovská.* Cit. d., s. 102.

¹⁹³ Tamtéž, s. 15.

možná právě díky jeho nedostatku ho vnímal jako vzácný dar, který dal okusit broučkům jen ve vzácných příležitostech.

Poslední zde zmíněný biografický prvek, může vyznít možná až paradoxně. Karafiátovi broučci zemřeli během kruté zimy, kterou *nevydrželi*. „Ach, to byla zima, zlá zima! Potoky zamrzly až na dno, ptáci padali z povětří – mrzlo, až se jiskřilo.“¹⁹⁴ A s podobnou zimou je spjat také konec života jejich spisovatele. „Snad největší mráz kruté zimy 1929 byl za Karafiátova pohřbu na vinohradském hřbitově.“¹⁹⁵ Tuto spojitost svého reálného života s fiktivním, který stvořil, už si ale Karafiát uvědomit nemohl. Můžeme jen spekulovat, zda měl tu moc rozhodnout nejen o konci své knihy, ale i bytí.

3.7.2. Dílo s teologickými prvky

Není pochyb o tom, že Karafiát vycházel při psaní *Broučků z Písma svatého*. Dokazuje to například četné využití biblismů v textu nebo konkrétní odkazy na biblické verše. V druhé kapitole *Broučkův* tatínek vzpomíná, jak v mládí vyslechl kázání v kostele: „Potom otevřel tam na stolečku velikánskou knihu a četl z ní o hrstce a o červíčkovi, a že aby se nebál.“¹⁹⁶ *Velikánskou knihou* je zde samozřejmě myšlena *Bible*, ve které se píše o *červíčkovi a hrstce v Knize Izariášově*: „Neboj se, červíčku Jákobův, hrstko Izraelova lidu.“¹⁹⁷ Druhému kázání, kterého jsme v *Broučcích* svědkem, se účastní už i Brouček. Verš „poslouchati lépe jest než obětovati“,¹⁹⁸ který při něm farář čte, pochází ze stejného zdroje.¹⁹⁹

Biblické prvky obsahují také prosby typu: „Požehnej nám, Pane Bože, prosíme tě pokorně,“²⁰⁰ „Pán Bůh s námi a zlý pryč,“²⁰¹ nebo charakteristické pozdravy: „Zdař Bůh.“²⁰²

---

¹⁹⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 72.

¹⁹⁵ BEDNÁŘ, František. Jan Karafiát, jeho život a dílo. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1941, s. 56.

¹⁹⁶ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 12.

¹⁹⁷ Kniha Izariášova 41, 14. In *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Cit. d.

¹⁹⁸ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 28.

¹⁹⁹ První kniha Samuelova 15, 22: „Hle, poslouchat je lepší než obětní hod, pozorně rozvažovat je víc než tuk beranův.“ In *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Cit. d.

²⁰⁰ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Cit. d., s. 3.

²⁰¹ Tamtéž, s. 9.

Nicméně vedle toho a všudypřítomného obracení k Bohu, jsou patrně nejsilnějším teologickým prvkem vložené modlitbičky, které se později staly hlavním terčem pro přepracování ve prospěch tehdejší ideologie.²⁰³ Obě dvě, ranní i večerní, se v textu opakují a broučci jejich prostřednictvím dokazují svoji zbožnost. Modlitbičky stojí na začátku a na konci každého jejich zimního spánku. Slouží tak také jako prosba k Bohu, aby zimu přežili.

Večerní modlitbička ve znění: „Podvečer Tvá čeládka / co k slepici kuřátka / k ochraně Tvé hledíme / laskavý Hospodine.“²⁰⁴ vychází opět z *Písma*.²⁰⁵ Do rodiny broučků se dostala z kostela, kde ji vyslechl tatínek s kmotříčkem. Rudolf Říčan upřesňuje, že se jedná o „staročeskou píseň, v níž Bůh jest jmenován biblickým jménem Hospodin.“²⁰⁶

Další místo, kde můžeme náboženské motivy sledovat, je samotný kostel, kam broučci létají svítit. Tím, že se do něho dostanou i tak nepatrná stvoření, je naznačeno, že je církev otevřená pro všechny.

S náboženstvím je spojen celý život broučků i jejich autora. Je to neodmyslitelná součást jejich podstaty. S modlitbou broučci vstávají, modlí se před jídlem, s modlitbou usínají. Jejich náplní je svícení lidem, které jim uložil Bůh a jehož jménem se vzájemně zdraví. Jemu jsou poslušni a o jeho rozhodnutích nepochybují. Od narození po *poslušnou* smrt jsou na něho odkázáni. Není proto divu, že tato zbožnost cítit doslova z každého slova, které je v *Broučcích* použito.

3.7.3. Dílo s didaktickými prvky

Didaktické dílo, kterým *Broučci* jsou, vzniklo mimo jiné z Karafiátova zklamání náboženskou výchovou, kterou vedl při evangelickém učitelském semináři: „Avšak

---

²⁰² Tamtéž, s. 22.

²⁰³ Pozn.: ideologickému přepracování textu se podrobněji věnuje kapitola 4.2) *Broučci pod vlivem politického dění*.

²⁰⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Cit. d., s. 3.

²⁰⁵ Evangelium podle Matouše 23, 37: „[...] kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé děti, tak jako kvočna shromáždí kuřata pod svá křídla, a nechtěli jste.“ In.: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Cit. d.

²⁰⁶ ŘÍČAN, Rudolf. Zbožnost a theologie Broučků. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 73.

osten, uvázlý v jeho srdci, nezpůsobil nezhojitelnou poruchu ideálů, nýbrž dal vznik perle, která znamenitě posloužila jemu samotnému, dětem i jejich vychovatelům.²⁰⁷

Alexandr Havránek pracuje s teorií, v které vyjadřuje souvislost mezi názvem knihy a její pedagogickou funkcí: „Zvláštností Broučků je, že jsou pro malé i velké děti. Autor tímto označením vyjádřil tužbu vytvořit dílko, které by dokázalo splnit obojí funkci – být výchovnou četbou a pedagogickým vodítkem dětem i dospělým.“²⁰⁸

Náboženské tendence textu, kterým jsme se věnovali výše, vycházejí z potřeby poslušnosti k Bohu, což je základní prvek křesťanské výchovy. Zatím co Karafiátovi současníci učili děti tyto principy prostřednictvím *Bible*, on si plně uvědomoval potřebu přizpůsobit její složitý text dětské psychologii. Podle studie Františka Kučery tak učinil zejména využitím třech prostředků: vpádem do přítomného dění bez jakéhokoliv zdlouhavého úvodu, spojitostí dítěte s přírodou, z jejíž náruče vyrůstá, a volbou slovních výrazů přiléhavých k dětskému myšlení.²⁰⁹

A právě mluva využitá v *Broučcích* byla šťastnou volbou a jedním z klíčů k jejich úspěšnosti nejen na poli výchovném. „Není snadné umět mluvit k dětem tak, aby nám rozuměly a abychom se přitom nezesměšili komickou nápodobou dětské řeči.“²¹⁰ Karafiát k tomu zvolil například zdobněliny, „které jsou pro dětskou představitost a vnímavost funkční, ale která nestírají závažnost věcí tam, kde jde opravdu o věci vážné a nejvážnější.“²¹¹

V neposlední řadě byl vhodný i žánr, který si spisovatel *Broučků* pro tento účel zvolil. „Pohádka rozvíjí obrazotvornost a fantazii dětí, jazykově vyjadřuje složitý svět. To má formativní význam, estetickou a výchovnou podnětnost.“²¹²

---

²⁰⁷ KUČERA, František. Broučci jako dílo vychovatelské. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 109.

²⁰⁸ HAVRÁNEK, Alexandr. Pedagogický odkaz Broučků. In *Kostnické jiskry: evangelický týdeník*. Praha: Kostnická jednota, 1914, 1980, roč. 65, s. 28.

²⁰⁹ KUČERA, František. Broučci jako dílo vychovatelské. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 110.

²¹⁰ HAVRÁNEK, Alexandr. Pedagogický odkaz Broučků. In *Kostnické jiskry: evangelický týdeník*. Cit. d., s. 28.

²¹¹ Tamtéž, s. 28.

²¹² URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Cit. d., s. 62.

4. Historie Broučků

Je až k nevíře, že knížka, tak úspěšná i po více než 140 letech od svého prvního vydání, začala svůj literární život jako knižní ležák. Avšak počáteční lhostejnost veřejnosti dokázala překonat a na její pozdější oblibě nezměnila nic ani měnící se politická situace, která ji průběžně svým čtenářům odpírala.

Čím se Karafiát inspiroval při psaní a samotnému námětu *Broučků* jsme se věnovali výše, nyní se proto zaměříme na proces psaní knihy a zlomové okamžiky jejího literárního osudu.

4.1. Od Karafiáta ke čtenářům

Jak sám Karafiát v článku *K historii Broučků* uvedl, s psaním svého, nyní nejvýznamnějšího, díla začal o prázdninách 1874, které trávil v Krabšicích pod Řípem. Hlavní část pak zhotovil v Čáslavi při nesnadné práci v semináři:

„Věc v mysli už dávno hotovou jsem na procházce lil do formy, večer pak, když chovanci spali, jsem ji v půlhodinkách házel na papír. Poslední kapitoly napsaly se o prázdninách v Imramově.“²¹³

Měli bychom si připomenout, že v době, kdy s psaním *Broučků* Karafiát začal, mu nebylo ani třicet let, z čehož vyplývá, že všeobecně sdílená představa o autorovi, který je sepisoval jako starý bělovlasý muž, je milná.

Výsledná knížka vyšla anonymně roku 1876 autorovým vlastním nákladem v množství dva tisíce kusů s cenou třicet kejarů za jeden výtisk.²¹⁴ Okolo otázky, proč se autor pod své dílo nepodepsal, se později strhla debata, v níž se pracovalo s myšlenkou, že Karafiátovo dílo nebylo zcela originálního původu.²¹⁵ To ovšem on sám jednoznačně popřel a v článku *Reformovaných listů* z roku 1903 vysvětlil: „Mně

---

²¹³ KARAFIÁT, Jan. K historii „Broučků“. In.: *Reformované listy*. Praha, Jan Karafiát 1903, č. 3, s. 20.

²¹⁴ Viz KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B*. Cit. d., s. 192.

²¹⁵ Srov. „Mimoděk svádí to k domněnce, bez pochyby milné, že snad historie Broučků není práce naprosto originální, že snad pan Karafiát inspiroval se na literatuře anglické, bohaté na práce podobného druhu.“ (Broučci pro malé i velké děti. In: *Máj*. Praha, Nakladatelské družstvo Máje, 1 / 1903–1904, č. 9. s. 128.)

samému ten spisek znamenitě posloužil. Více nechci. Kdyby si jej pak chtěl český národ prohlásit za svůj majetek, rád mu své právo podstoupím.“²¹⁶

Po tom, co se anonymní svazek dostal do knižních regálů, nevzbudil u tehdejších čtenářů horlivou odezvu, a to i přes to, že mu bylo věnováno několik článků v dobových, především evangelicky zaměřených, periodikách.²¹⁷ „Jako nejskromnější Popelka se objevila knížka Karafiátova vedle vyšňořených princezen, které vycházely z tvůrčích dílen soudobých českých autorů lumírovských a ruchovských.“²¹⁸

Zásadní pro *Broučky* bylo, až když si jich v osmdesátých letech, sedmnáct let od prvního a v tu dobu zatím jediného vydání, všiml prozaik kritik a vydavatel periodika *Čas* Jan Herben:

„Když jsem knížku doma četl, zatočila se mi hlava. Jaká to krásná povídka a jaký krásný básnický sloh! Chodil jsem s ní jako bych byl našel tajný poklad. Brzo jsem se přesvědčil, že neví o Broučcích žádný z mých známých spisovatelů [...].“²¹⁹

Herben ve své knize dále vzpomíná na následující léta, kdy *Broučky* každému chválil a jak je jeho „snoubenka nosila do školy a dávala předčítat svým žačkám při ručních pracích.“²²⁰

Od té doby uplynulo několik let, než roku 1893 napsal Jan Herben chvályplnou úvahu o *Broučcích*, kterou dal společně s nimi k přečtení příteli Gustavu Jarošovi.²²¹ Druhého září téhož roku vyšla pak Jarošova proslulá rozsáhlá recenze „dětské knížky, jejíž spisovatel nad to není ani znám, která už je 17 let na světě a možno říci, 17 let už skoro také se světa.“²²² Tento článek rozpoutal „velký poplach mezi učitelstvem a do vánoc bylo vydání Broučků rozebráno.“²²³

---

²¹⁶ KARAFIÁT, Jan. K historii „Broučků“. In *Reformované listy*. Praha, Jan Karafiát 1903, č. 3, s. 20.

²¹⁷ Viz BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 30–32.

²¹⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: Broučci jako dílo umělecké. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 57.

²¹⁹ HERBEN, Jan. *Kniha vzpomínek*. Cit. d., s. 143.

²²⁰ Tamtéž, s. 144.

²²¹ Jaroš, později proslulý jako Gamma, byl literární výtvarný kritik a Herbenův spolupracovník v *Čase*. (Srov. KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B*. Cit. d., s. 127.)

²²² JAROŠ, Gustav. Broučci. Pro malé a velké děti. In *Čas: list věnovaný veřejným otázkám*. V Praze: Jan Herben, 7 / 1893, č. 35, s. 546.

²²³ HAVRÁNEK, Alexandr. I knihy mají své osudy. In: *Kostnické jiskry: evangelický týdeník*. Praha: Kostnická jednota, 1914, 1980, roč. 65, s. 27.

4.2. Broučci pod vlivem politického dění

V roce 1947 vyšli *Broučci* (*Светлячки*) v ruském jazyce s ideologicky přepracovaným textem v nákladu osm tisíc výtisků.²²⁴ O přepracování a překlad se postaral komunistický ideolog Arnošt Kolman, v té době vedoucí odboru propagace ústředního sekretariátu KSČ, a jeho žena Jekatěrina Koncevaja. Předmluvu napsal člen ústředního výboru KSČ a tehdejšího ministra práce a sociálních věcí Zdeněk Nejedlý.

Tato „Ruská verze Broučků však nebyla určena pro export, mířila do českých škol jako doplňková četba k výuce ruštiny,“ která byla v té době povinnou součástí osnov.²²⁵ V rámci tehdejší ideologie měli upravení *Broučci* napomoci s dobovou agitací.

Kolman a Koncevaja razantně změnili text především tím, že z něho odstranili Boha,²²⁶ čímž v podstatě odstranili celou teologickou stránku díla, která byla při psaní pro Karafiáta podstatná. Bůh zmizel, avšak poslušnost zůstala. Broučci tak najednou nebyli poslušní jemu, ale sobě samým a celé společnosti vzájemně, nemodlili se, ale zpívali písně pro povzbuzení pracovního ducha a posílení soudržnosti. Původní znění večerní modlitbičky *Podvečer tvá čeládka...* bylo přetvořeno v popěvek: „Jako v podvečer kuřata u kvočny / držíme se pospolu, bratr bratra. / Pracujeme společně, pomáháme jeden druhému, / odvážně chráníme malé a slabé.“²²⁷ Ranní modlitbička *Ó náš milý Bože...* pak byla zcela změněna a nahrazena písní: „Vstávej brzy, / a dej se horlivě do práce, / buď čestný, upřímný a odvážný, / neoškliv si těžké úkoly.“²²⁸

Proti takto upraveným *Broučkům* se zvedla vlna odsuzující kritiky a dobový tisk uveřejnil řadu stížností. V evangelickém časopisu *Kostnické jiskry* byl otištěn hlavní článek s výtkami vůči ruské verzi z pera Samuela Vernera, který v něm upozornil, že „změny ducha a výrazu“ se týkají padesáti pěti míst na sto dvaceti dvou stranách Karafiátovy knihy.²²⁹ Později se ke kritice připojil například Václav Černý,

²²⁴ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 83.

²²⁵ Tamtéž, s. 84.

²²⁶ „Z Karafiátovy pohádky odstranili, či spíše doslova pečlivě vypreparovali jakoukoliv zmínku o Bohu a ponechali poslušnost povinností [...]“ (Tamtéž, s. 84.)

²²⁷ Tamtéž, s. 84.

²²⁸ Tamtéž, s. 85.

²²⁹ VERNER, Samuel. Karafiátovi „Broučci“ v úpravě prof. Arnošta Kolmana. In.: *Kostnické Jiskry*. Ročník 32/1947, č. 19., s. 1.

který ve svých pamětech vzpomíná na tyto *Broučky* se slovy: „Z té zbožné dětské knížky byl rázem neuvěřitelně groteskní paskvil.“²³⁰

Množství nesouhlasných článků proti Kolmanovu přepracování se zvětšovalo, k čemuž se vyjádřila i Česká tisková kancelář:

„Ministerstvo školství a osvěty, přihlížejíc k oprávněným stížnostem, jež se ozvaly z veřejných mínění proti úpravě textu Karafiátova spisu *Broučci*, již byl základní charakter knihy proti autorovým invencím porušen, odvolalo souhlas, daný v dubnu 1946 Státnímu nakladatelství k vydání ruského překladu této knihy. Z úředních spisů je zřejmo, že tehdy nebylo známo, jak pronikavě bude původní text pozměněn. Prodej knihy byl ve Státním nakladatelství zastaven hned při prvních kritických zprávách v tisku.“²³¹

V souvislosti s komunistickým převratem v roce 1948 a o rok později následným ustanovením centrálního Státního nakladatelství dětské knihy, byli *Broučci* na celých osmnáct let odstraněni. Tehdejší politicky schválený vydavatelský plán zapříčinil jejich umístění na seznam závadné literatury, což znamenalo nejen jejich stažení z pultů knihkupců, ale i vyřazení z knihoven spolu s veškerým Karafiátovým dílem.²³²

„V pouónorové fázi se místo červánků oživovalo uhlí, namísto čmeláků byly personifikovány vlajky a stroje (Sekorovo O traktoru, který se splášil, 1951, Čečetkuv O vláčku Kolejáčku, 1951), a to jen proto, aby byly děti poučovány o potřebách rekonstruovaného národního hospodářství, byly připravovány ke kolektivní práci.“²³³

V této době se sice ozývaly hlasy poukazující na absenci *Broučků* v dětské literatuře,²³⁴ avšak k jejich opětovnému objevení na literární scéně došlo až v roce 1967. V tento rok, „kdy díky počínům rozhlasu a televize byly argumenty o škodlivosti Karafiátovy pohádky pro výchovu nejmladších již značně vyčpělé,“²³⁵ vydalo nakladatelství Blok *Broučky* s podtitulem *výbor z díla*. Můžeme se jen domnívat, zda tento podtitul měl takticky vzbuzovat dojem, že se nejedná

²³⁰ ČERNÝ, Václav. *Paměti* (1945–1972). 2. rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1992, s. 153.

²³¹ NEČAS, Jaroslav. Úcta k umění aneb přeškolení „Broučci“. In *Družstvo Moravského Kola*. Ročník 11/1947, č. 9/10, s. 146.

²³² Viz ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009, s. 551.

²³³ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury: přehled české literatury pro děti od roku 1945 po současnost*. Olomouc: Votobia, 1999, 101 s., s. 15.

²³⁴ Snahám vrátit *Broučky* zpět do veřejnosti přístupné literatury, se podrobněji věnuje Věra Brožová. (BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 88–91)

²³⁵ Tamtéž, s. 91.

o Karafiátův text v původním kompletním znění, ale pouze o vybrané kapitoly. Ve skutečnosti zde byl příběh svatojánských broučků uveřejněn tak, jak ho autor naspal, spolu s úryvky z jeho pamětí a několika pohádkami ze souboru *Broučkova pozůstalost*.

O zákazech vydávání knihy v důsledku ideologie se v předmluvě k tomuto vydání vyjádřil Jan Skácel:

„Broučci jsou knížka pro děti a dětem není nic do omylů a opomenutí dospělých. Ostatně si myslím, že když ta knížka tak dlouho spala, že dobře se jí spalo – abych mluvil pěkným jazykem Jana Karafiáta.“²³⁶

„Rozruch, jaký nové vydání Broučků způsobilo, byl ohromný. Pamětníci vzpomínají, jak se před knihkupectvím v onen čtvrtek, na který byl ohlášen jejich prodej, od rána tvořily dlouhé fronty zájemců, náklad čtyřiceti tisíc výtisků nepostačoval a i funkcionáři komunistické strany se protekčními cestami snažili u distributora získat výtisk pro své známé.“²³⁷

Sláva a dostupnost ovšem *Broučkům* dlouho nevydržela a v roce 1971 jim ji upřela komunistická strana s příchodem normalizace. V *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* byli označeni jako „rozkladný element socialistické společnosti kulturní obce, zvláště pak spisovatele.“²³⁸ To způsobil opětovně zastavení jejich vydávání a na dalších deset let se s nimi nepočítalo ani v rámci předlohy k uměleckým adaptacím.

Broučci se znovu objevili až v letech osmdesátých, kdy byli vysíláni prostřednictvím rozhlasové hry, v rámci cyklu pohádek na dobrou noc *Hajaja*. Helena Philippová je v roce 1982 připravila a natočila ve spolupráci s Vlastimilem Brodským.

Až konečně po pádu komunistické strany v listopadu 1989 a především s uvolněním autorských práv v roce 1999 narostly broučkům opět křídélka a v množství nových vydání a adaptací vylétli svítit mezi své četné publikum.

---

²³⁶ SKÁCEL, Jan. *Knih, která si odpočala*. In KARAFIÁT, Jan. *Broučci, výbor z díla*. Cit. d., 9.

²³⁷ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 92.

²³⁸ Tamtéž, s. 96.

5. Další život Broučků

O popularitě *Broučků* v současné době není pochyb. K roku 2010 vyšli téměř ve stech vydáních, což se, s výjimkou pohádek Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena, nepodařilo žádné jiné české pohádce. Takový úspěch samozřejmě nezůstal bez povšimnutí. *Broučků* se chytila celá řada výtvarníků, literátů, divadelníků a dalších umělců při námětech své tvorby. S uvolnění autorských práv v roce 1999 tak vzniklo množství jejich adaptací, divadelních her a hudebních přepracování.

O jejich filmovém ztvárnění uvažoval režisér F. A. Brabec, autor například adaptace Máchova *Máje* či Erbenovy *Kytice*. Ve spolupráci se známým scénáristou Milošem Macourkem začal pracovat už dříve na scénáři, avšak v současnosti ho odložil. *Broučci* se tak prozatím dostali na televizní obrazovky pouze prostřednictvím dětského seriálu vysílaného v rámci pořadu *Večerníček*.

Na tomto místě je nutné si připomenout, že uplynulo už téměř jeden a půl století od jejich prvního vydání, je obdivuhodné, že i dnes, po tak dlouhé době, dokážou inspirovat svým světlem k dalším uměleckým počínům.

5.1. Dramatická zpracování

Tragičnost *Broučků* vedla už od počátku k myšlence zpracovat je v drama. O přenesení postaviček z chaloupky pod jalovcem na divadelní prkna se poprvé, ještě za života jejich autora, zasadila Oldra Sedlmayerová, moravská básnířka a spisovatelka veršovaných divadelních her. Roku 1925 požádala Jana Karafiátu o povolení k dramatizaci, čemuž vyhověl, avšak na transformaci textu se dále nepodílel. V souvislosti s tím došlo k řadě odchylek od původní předlohy. V dialozích autorka sice využila Karafiátu řeč, avšak vedle ní zařadila do hry vlastní básně a písničky, které se ukázaly jako ne příliš zdařilé.²³⁹

Zásadní rozdíl pak mohli diváci zaznamenat na ideové stránce hry. „Autorka ponechává sice ve hře theistické modlitbičky, ale její vlastní, metafyzické názory, ve hře uplatňované, jsou od názorů spisovatele *Broučků* diametrálně rozdílné.“²⁴⁰

²³⁹ Viz MACHKOVÁ, Eva. *Mezi skutečností a snem*. Ostrava: Krajský dům pionýrů a mládeže, 1988, s. 91.

²⁴⁰ ŠIMEK, Josef B. Dramatická zpracování *Broučků*. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 123.

Sedlmayerová vyměnila pojem Bůh za pojem Život, což razantně zasáhlo do teologické myšlenky díla.

„To vše je jistě velmi nekarafiátovské, a nesmíme ani trochu pochybovat o tom, že by Karafiát byl takovéto názory jako nepřijatelné a s jeho biblickým stanoviskem neslučitelné a limine odmítl a proti jejich hlásání s jeviště se rozhodně bránil. Ježto se to nestalo, soudíme, že textu hry nikdy v ruce neměl.“²⁴¹

V pořadí s druhou dramaturgií *Broučků* vystoupila roku 1930 Antonie Kučerová-Fischerová. Děj jejího představení byl rušný, proložený vtipnými dialogy na pozadí pestré scénické výpravy. To oslovilo nejen diváky, ale především soudobé kritiky, kteří se o její práci vyjádřili příznivě až lichotivě.

Z dalších ztvárnění jmenujme například ještě *Broučky* v podání Anny Kuncové-Weissauerové. Na její jemně upravené dramaturgii je zajímavý především závěr hry, který na rozdíl od originálu, končí šťastně.

Ojedinelý a velmi zajímavý je doklad o amatérském sehrání *Broučků* na konci 2. sv. v. v Terezíně. Pamětnice hrůz 2. sv. v. Jana Urbanová (tehdy Kláčerová) ve svém životopisném vyprávění vzpomíná na nacvičování dětského divadelního představení, které souviselo s přípravou na plánovanou návštěvu komise Mezinárodního červeného kříže 6. dubna 1945 v Terezíně:

„Přišla nějaká nádherná paní s pánem a po nás chtěli zahrát krátkou ukázkou, jako bychom nesli a podali někomu jablko. Pak jsme se dozvěděli, že vybírají herce pro divadelní představení. Na základě této etudy mě vybrali a dostala jsem hlavní roli Berušky v Broučcích.“²⁴²

Hru *Broučci*, dětské divadelní představení, sestavila na motivy knihy Jana Karafiáta herečka Vlasta Schönová a režie se tehdy ujal Robert Brock a Hanuš Thein.

K dramatickým zpracováním můžeme pro naše účely přičíst i natočení zvukového záznamu *Broučků* na gramofonové desky Esta. V roce 1940 takto vyšly s úpravou Jana Seidela a Bedřišky Šimšové. Hudbu provázející Karafiátovo dílo na deskách nahráli členové České Filharmonie.

---

²⁴¹ Tamtéž, s. 123.

²⁴² JELÍNKOVÁ, Jana. *Jana Urbanová. Příběhy 20. století. Paměť národa*, 2015. Post Bellum © 2000, [online]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/story/urbanova-jana-1937-3618>. [2017-03-14]

„Kvartet zní na deskách velmi dobře, zvláště místa, kde dává se vyniknout jednotlivému nástroji, aby nejen charakteristickým motivem, ale i svou barvou platně přispěl k podmalování a docílení patřičné nálady, o níž se skladateli nejvíce jednalo.“²⁴³

V současné době jsou *Broučci* na divadelní scéně stále aktuální. S jejich dramatinizací se v posledních letech setkáváme například ve Slezském divadle Opava, brněnském divadle Radost nebo v rámci baletního představení v Národním divadle moravskoslezském. Většina her z let minulých i současných pracuje především s výjevy z úvodu knihy, kde Brouček padá z postýlky, až po dobu prvního letu. „S dalšími částmi si už dramatinizátoři tak dobře rady nevědí, i když hlavní dějovou linii zachovávají všichni.“²⁴⁴

5.2. Večerníčkové zpracování

Pro další život *Broučků* byl významný rok 1967, kdy nejenže vyšli poprvé po dlouhých deseti letech zákazu, ale především byli zpracováni do podoby dětského loutkového seriálu vysílaného v rámci pořadu *Večerníček*. Karafiátovu knížku přetvořila na literární scénář Anna Jurásková a Milena Nápravníková, režii obstarala Libuše Koutná. Hlas loutkám vyrobeným umělcem Zdeňkem Podhůrským propůjčili známí herci, z nichž „nezaměnitelný byl projev vypravěče Františka Smolíka.“²⁴⁵

Tito černobílí televizní *Broučci* byli vysíláni každou neděli v podvečer. Celkových osm epizod, z nichž každá je dlouhá jedenáct minut, se sice drží Karafiátovy předlohy, avšak především v závěru můžeme spatřit výraznou odlišnost. Poslední díl končí na rozdíl od originálu svatbou Berušky a Broučka, což odpovídá ději přibližně v polovině knihy. První epizoda byla navíc doplněna o scény líčící narození hlavního hrdiny.

Nakladatelství Pressfoto využilo o rok později „ohromné popularity seriálu“ a vydalo v nákladu dvě stě tisíc výtisků knížku malého formátu s názvem *Broučci* „sestavenou z fotografií vybraných scén televizního seriálu.“²⁴⁶

---

²⁴³ URBANEC, Jaromír. Hudební zpracování Broučků. In BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Cit. d., s. 134.

²⁴⁴ MACHKOVÁ, Eva. *Mezi skutečností a snem*. Cit. d., s. 69.

²⁴⁵ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 93.

²⁴⁶ Viz tamtéž, s. 93.

Na úspěch Koutné navázala roku 1995 režisérka Vlasta Pospíšilová s novým ztvárněním *Broučků* pro pořad *Večerníček*. Dvanáctidílný animovaný loutkový seriál natočilo v zahraniční koprodukcí Studia Jiřího Trnky.²⁴⁷ Podle návrhů Jitky Walterové vzniklo neuvěřitelných sedmdesát loutek, které oživil hlas Jana Hartla, jenž prochází celým seriálem. Na scénáři se společně s Pospíšilovou podílela Anna Jurásková, která byla už u prvního letu *Broučků* na televizní obrazovky.

I z této, leč o čtyři díly delší, verze je vypuštěna poslední scéna Karafiátovy knihy, ve které umře Brouček, Beruška i jejich deset dětí. Zde všichni broučci společně odlétají svítit lidem a konečná smrtelnost je zde naznačena pouze slovy: „Tak už je to na světě od Pána Boha zařízeno, po noci začíná den, žal se obrací v radost a za broučky, kterým už zhasly, lucerničky svítí jiní.“²⁴⁸

Zvolený otevřený konec umožnil Pospíšilové navázat druhou sérií v roce 1997. V *Broučcích 2: Dobrodružství na pasece* pracovala s původní předlohou už volněji. Z Karafiátových postav zde zůstala dvanáctičlenná rodina svatojánských broučků, která slouží jako rámec vloženým příběhům o slunečních broučcích Skoka a Kuka. Namísto Hartla tu nově tu vypráví Miroslav Donutil.

Seriál *Broučkova rodina* je pak volným pokračováním těchto dvou výše zmíněných řad loutkového animovaného cyklu. Námět a scénář zpracoval v roce 1999 Ondřej Suchý a k výtvarnici Walterové se připojila ještě Jarmila Fenclová. Přestože se děj devíti epizod neshoduje s Karafiátovými *Broučky*, vychází z nich a kauzálně na ně navazuje. „I zde se alespoň detaily navazuje na některé motivy naznačené v sérii první a podtrhuje tak kontinuita celého projektu.“²⁴⁹ Za tyto detaily můžeme považovat například zachování postavy Janinky, Broučkovy dcery, na invalidním vozíku i v době dospívání. Její láskyplné ošetřování a starání se o vyčerpaného broučka navíc nepřímě odkazuje na Karafiátovu fyzicky postiženou sestru Marii, která se stala diakonkou.

---

²⁴⁷ *Broučci*. [televizní seriál] Pospíšilová, Vlasta. © 1995 KF a.s. Studio Jiřího Trnky CERT s Jerusalem Productions IMAGO s.r.o. ČR, 1995, 84 min.

²⁴⁸ Tam, *Velká rodina*, díl 12 / 6:35 min.

²⁴⁹ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 109.

5.3. Pamětní místa

Broučci Jana Karafiáta rozjasnili život několika generací lidí, což se jim hrstka z nich pokusila vrátit prostřednictvím realizace pamětních míst na počest jejich literárního stvořitele i jich samotných.

Patrně největší koncentrace těchto míst je v okolí městyse Jimramov, ve kterém se Jan Karafiát narodil. Na jeho rodném domě je umístěna pamětní deska s reliéfem jeho busty a textem: „Zde se narodil 4. ledna 1846 spisovatel „Broučků“ Jan Karafiát evang. reform. Farář.“²⁵⁰

Ocitneme-li se pak na zdejším náměstí po něm pojmenovaném, konkrétně před domem č. p. 17, můžeme spatřit dřevěnou sochu Broučka, kterou zhotovil řezbář Josef Urban. Na její zadní straně je plaketa se zněním večerní modlitbičky. Socha byla slavnostně odhalena v roce 2011 při příležitosti oslav 650 let od vzniku Jimramova.²⁵¹

Janu Karafiátovi je zasvěcena i místní Síň rodáků, ve které je v rámci stálé expozice zaměřené na jeho život a dílo umístěno i Trnkovo dioráma *Broučků*, vytvořené pro světovou výstavu v New Yorku v roce 1939.

Karafiátův Brouček vlétl i do znaku Základní školy Jimramov, která každoročně pořádá tradiční akci *Uspávání Broučků*. Je příznačné, že se v rámci ní jde lampionový průvod, který končí symbolickým rozloučením s broučky před příchodem zimy.²⁵²

Novoměstská radnice v Praze v roce 1996 připomněla 150. výročí autorova narození výstavou: „autorka scénáře [...] Eva Fialová, za motivickou osu expozice volila uzlové body Karafiátova života, [...], představila ho jako spisovatele, badatele i duchovního, hlavně však jako autora Broučků [...]“²⁵³ Sochařka Barbora Veselá vyhotovila před zahájením výstavy pamětní desku Jana Karafiáta, která měla zviditelnit jeho pražské působení, avšak „na své místo byla kvůli opravě budovy instalována až roku 2002.“²⁵⁴

---

²⁵⁰ Městys Jimramov. *Jan Karafiát*. Copyright © 2017, [online]. Dostupné z: <http://jimramov.cz>. [2017-03-14]

²⁵¹ Viz tamtéž, [online] dostupné z: <http://jimramov.cz>. [2017-03-14]

²⁵² Viz tamtéž, [online] dostupné z: <http://jimramov.cz>. [2017-03-14]

²⁵³ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Cit. d., s. 101.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 101.

Od června stejného roku mají *Broučci* i svoji turisticky naučnou stezku, vybudovanou Českým svazem ochránců přírody.²⁵⁵ Trať dlouhá čtrnáct kilometrů s šestnácti zastaveními v místech spjatých se životem Karafiáta vede od Vlašského Meziříčí přes Velkou Lhotu k přehradě Bystřička.

Za vskutku jedinečný pokládejme pomníček věnovaný broučím hrdinům. Nachází se na vrcholku kopce Kamenice nad osadami Roženecké Paseky a Koníkov a je pod ním podepsaný neziskový spolek podporující památky,²⁵⁶ který v roce 2007 rozhodl o jeho realizaci. Destička se jmény a daty narození a úmrtí celé rodiny včetně kmotříčka, kmotříčky a Janinky je zasazena do kamene a má tak představovat jakýsi památník. Z textu na internetových stránkách Žďáreckých vrchů a žďárského průvodce se navíc dozvídáme o údajném podrobném pátrání spolku, které mělo odhalit ono místo pod jalovcem, kde broučci přebývali.²⁵⁷ S určením data úmrtí jim prý pomohla vyžádaná expertiza teplot z pražského Klementina, která pro krutou zimu, při níž broučci umrzli, stanovila v zadaném časovém úseku přelom let 1855/56.²⁵⁸ Pro zdůraznění poetičnosti a symboliky pomníčku okolo něho nasázel spolek množství chudobek, které tam kvetou podnes.

Za zmínku stojí i socha Broučka sedícího na památníku Jana Karafiáta ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Se sklopenou hlavičkou a lucerničkou v pravé ruce tu obrazně svítí jako vzpomínka nejen na Jana Karafiáta, ale i na jeho významné dílo *Broučci*.

---

²⁵⁵ Viz KÁBRT, Marcel: Karafiát a jeho Broučci mají stezku. *Lidové noviny* 15 / 9. 2002, s. 7.

²⁵⁶ Pozn.: celé znění názvu spolku: První evropský neregistrovaný nevládní nezávislý dobrovolný vzájemně prospěšný občanský kruh přátel restaurací a tvorby nových památek se sídlem v Brně.

²⁵⁷ Viz ZELENÁ KŘÍŽOVÁ, Helena. *Pomník Broučků*. 2008. © Internetový magazín Žďárské vrchy 2001–2013, [online]. Dostupné z: <http://www.zdarskevrchy.cz>, [2017-03-14].

²⁵⁸ Viz *Na kopci Kamenice připomíná památník Karafiátovy Broučky*. 2016. © 2008–2015 Žďárský průvodce.cz, [online]. Dostupné z: <http://www.zdarskypruvodce.cz>, [2017-03-14].

6. Závěr

Jak už jsme si v úvodu vytyčili, cílem bakalářské práce bylo představit a přiblížit osobnost Jana Karafiáta a jeho dílo *Broučci*. Hlavní náplní pak bylo analyzovat tuho knihu, čehož jsme dosáhli pomocí rozboru její kompozice, obsahu a jazyka, jejího žánrového zařazení, poukázání na varianty překladů do cizích jazyků a proměny jejich ilustrací. V následující části práce jsme se zaměřili na zmapování historických momentů z osudu knihy, její tehdejší i dnešní přijetí, význam a oblibu u svých čtenářů.

Při psaní této práce jsme vycházeli z 29. vydání *Broučků*²⁵⁹ v nakladatelství Hynek v roce 1919 a jejich prvního vydání²⁶⁰ z roku 1876. S přihlédnutím k vydání prvnímu můžeme potvrdit, že text citovaný v rámci práce, pocházející z 29. vydání, je ve shodě s původním znění *Broučků. Pro malé a velké děti*.

V první části práce jsme pracovali s informacemi týkajícími se života spisovatele *Broučků*. Na základě jeho pamětí jsme zjistili skutečnost, že se do jeho literární činnosti výrazně podepsala Karafiátova vlastní matka spolu s celoživotní přítelkyní Miss Buchanan. Při psaní *Broučků* i dalších děl ho inspirovala rodina a rodný kraj Jimramov, příroda, farní studium a následná teologická a pedagogická činnost. Na to jsme navázali v dílčí kapitole následující části, kde jsme vyzdvihli jednotlivé pasáže z *Broučků* do nichž autor přímo promítl své teologické učení, didaktické schopnosti a reálie z vlastního života.

Pro klíčovou část celé bakalářské práce byla předmětem samotná kniha *Broučci*. V kapitole věnované analýze knihy z hlediska žánru jsme poukázali na záludnosti jejího jednoznačného žánrového zařazení. Navzdory všem možným i méně pravděpodobným variantám jsme se ve spojitosti s příběhem svatojánských broučků přiklonili k pojmu pohádka, konkrétně autorská a zvířecí.

Při analýze z hlediska kompozice jsme se zaměřili na plynutí času a vložená vyprávění v *Broučcích*. Za cyklický jsme čas označili na základě pravidelně střídajících se ročních období, dnů a nocí a ritualizovaného chování postav. Ve spojitosti s tím jsme došli k závěru, že právě díky častému opakování kniha vzbuzuje u čtenářů někdy až dojem monotónnosti. Jako oživující prvek jsme označili dvě

---

²⁵⁹ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i veliké děti*. Ilustroval Adolf Wenig. 29. vyd. Praha: Hynek, [193-], [online]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/pohadky/broucci>, [2017-03-14].

²⁶⁰ *Broučci. Pro malé a velké děti*. Praha, Jan Karafiát 1876, [online]. Dostupné z: <http://kramerius4.nkp.cz/broucci>, [cit. 2017-03-14].

vložená vyprávění, se kterými se v *Broučcích* setkáváme. Součástí této kapitoly bylo i poukázání na Karafiátovu dedikaci své celoživotní přítelkyni a proměnu jejího znění.

Je úctyhodné, že i po téměř jednom a půl století od prvního vydání *Broučků* v nich máme stále co nového objevovat. Tuto myšlenku jsme dokázali zejména v kapitole věnující se obsahu knihy a rozboru jejich vybraných motivů. Z hlavních hrdinů příběhu jsme vyzdvihli především Janinku, kterou jsme postavili přinejmenším na stejné místo jako Broučka, jenž je obvykle pokládán za ústřední postavu. Učinili jsme tak na základě vlivu, který má na celou broučí rodinu, jejího ustavičného zasahování do děje a způsobu, jakým se rozloučila nejen s broučky, ale i čtenáři před vlastní smrtí.

A právě na smrt jsme se soustředili v samostatné podkapitole práce, ve které jsme se přesvědčili o významu jejího zobrazení v literatuře pro děti a mládež. Způsobem, jakým to Karafiát udělal, nás přiměl k zamyšlení. Pomocí alegorického příběhu ze života hmyzu nám autor připomněl, že smrti je poslušný drobný brouček stejně tak jako dospělý člověk, ať už s vírou v Boha nebo bez ní.

Tato práce jako jedna z prvních podrobila hlubší analýze motiv jídla, který Karafiát ve svém díle aplikoval, což se ukázalo jako zajímavý námět k dalšímu bádání. Využitím vína, oleje nebo medu se inspiroval v *Bibli*, což jsme potvrdili vzájemnou konfrontací *Starého a Nového zákona* s textem *Broučků*.

Z pasáže věnované jazyku *Broučků*, jsme vyzdvihli Karafiátovu schopnost přiblížit se jeho prostřednictvím svým čtenářům. Nejenže mluva oproštěna od složitých větných konstrukcí a cizích slov odkazuje na prostotu a jednoduchost prostředí, ve kterém se děj odehrává, především je tento jednoduchý styl vlastní cílovému příjemci příběhu, tedy dítěti. Poukázali jsme zde rovněž na ojedinělosti tohoto jazyka a jeho didaktickou funkci.

Při pohledu na množství cizích jazyků, do kterých byli *Broučci* přeloženi, jsme došli k závěru, že pohádka Jana Karafiáta uspěla v celosvětovém měřítku. Mezi lužickou srbštinu, slovinštinu, němčinu, angličtinu, chorvatštinu, slovenštinu, rétorománštinu, francouzštinu, italštinu a ruštinu dnes můžeme řadit také ukrajinštinu, španělštinu nebo japonštinu. Za pozornost stojí i převod textu do soustavy znaků hmatového písma, na který jsme v práci rovněž upozornili. *Broučci* skromně vylétli z vřesu chudé Českomoravské vysočiny a dál statečně pokračovali do světa.

Uznali jsme, že představivost čtenáře si bezesporu tvoří vlastní obrazy broučků, které jim nanejvýš korespondují s textem, avšak bylo by chybné tvrdit, že se tyto představy nepovedly žádnému umělci přenést na papír. V kapitole věnované proměnám ilustrací *Broučků* jsme stručně představili nejvýznamnější ilustrátory, kteří svými pracemi doprovodili Karafiátovo povídání ze života hmyzích hrdinů. Vedle Vojtěcha Preissiga, který je v roce 1902 ilustroval jako první, jsme vyzdvihli Jiřího Trnku, díky němuž se mimo jiné dostali *Broučci* ve formě dioráma na světovou výstavu v USA pořádanou roku 1939. Vedle zdařilých a všeobecně vítaných vyobrazení *Broučků* se v průběhu let objevovala i experimentální pojetí a ať už byla úspěšná, či strhla lavinu kritiky, připomněla nám, že pro jakákoliv provokativní gesta je nutno volit dílo všeobecně známé a populární, jinak by snaha šokovat vyšla na prázdno.

V další části práce jsme se věnovali historii Karafiátovy pohádky a její nelehké cestě ke čtenářům. *Broučci*, kteří vyšli anonymně v roce 1876 autorovým vlastním nákladem za finanční podpory Miss Buchanan v množství dva tisíce kusů, začali svůj literární život jako knižní ležák. Propast mezi na první pohled nevýrazným spiskem a zájmem čtenářů pomohla překlenout až chvályplná recenze Gustava Jaroše uveřejněná v časopise *Čas* v roce 1893²⁶¹. Po tomto tichém narození se okolo *Broučků* strhl doslova karneval, do kterého přispěla především měnící se politická situace. V rámci ideologie byli nejprve přepracováni do ruského jazyka Arnoštem Kolmanem v roce 1947, což ovšem výrazně ovlivnilo jejich znění. Tato verze s až přepečlivě vypreparovanými zmínkami o Bohu vzbudila obecnou kritiku, kterou jsme reflektovali s přihlédnutím k dobovým pramenům. Politicky schválený vydavatelský plán stanovený po komunistickém převratu 1948 zapříčinil jejich umístění na seznam závadné literatury, což znamenalo nejen jejich stažení z pultů knihkupců, ale i vyřazení z knihoven spolu s veškerým Karafiátovým dílem na celých 18 let. Avšak ani po vítězství nad touto překážkou sláva a dostupnost *Broučkům* dlouho nevydržela a v roce 1971 jim ji na 10 let upřela komunistická strana s příchodem normalizace. Až konečně po pádu komunistické strany v listopadu 1989 a především s uvolněním autorských práv v roce 1999 narostly broučkům opět křídélka a v množství nových vydání a adaptací vylétli svítit mezi své četné publikum.

---

²⁶¹ JAROŠ, Gustav. Broučci. Pro malé a velké děti. *Čas: list věnovaný veřejným otázkám*. V Praze: Jan Herben, 7 / 1893, č. 35.

Na to jsme navázali v poslední kapitole *Druhý život Broučků*, kde jsme se přesvědčili o jejich oblíbenosti v řadách umělců, kteří využili Karafiátovu pohádku jako námět svých autorských prací a adaptací. Upozornili jsme na konkrétní dramatická přepracování, kterými *Broučci* prošli v průběhu let, jejich dvojí zpracování pro rámec dětského televizního pořadu *Večerníček* a soudobá pamětní místa, zasvěcená jim a jejich literárnímu stvořiteli. Z toho a ze skutečnosti, že k roku 2010 vyšli *Broučci* v téměř stech vydáních, což se, s výjimkou pohádek Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena, nepodařilo žádné jiné české pohádce, jsme dospěli k závěru, že jsou pro své čtenáře oblíbení i dnes, a to i přes stále zvyšující se literární produkci.

7. Zdroje

7.1. Primární

Broučci. Pro malé a velké děti. Praha, Jan Karafiát 1876, [online], Dostupné z: <http://kramerius4.nkp.cz/broucci>, [cit. 2017-03-14].

Broučci. [televizní seriál] Pospíšilová, Vlasta. 1995 KF a.s., Studio Jiřího Trnky CERT s Jerusalem Productions IMAGO s.r.o., ČR, 84 min.

KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti.* Ilustroval Adolf Wenig. 29. vyd. Praha: Hynek, [193-]. 87 s., [online], Dostupné z: <http://www.mlp.cz/pohadky/broucci>, [cit. 2017-03-14].

KARAFIÁT, Jan. K historii „Broučků“. In *Reformované listy*. Praha, Jan Karafiát 1903, č. 3, s. 20.

KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část I. Doba imramovská.* Praha, na skladě u Ferd. Kavky, 1919. 190 s.

KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část II. Na školách středních a vysokých.* Praha, na skladě u Ferd. Kavky, 1921. 364 s.

KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část III. Na školách ještě vyšších.* Praha, na skladě u Ferd. Kavky, 1922. 331 s.

KARAFIÁT, Jan. *Paměti spisovatele Broučků. Část IV. Doba práce A, B.* Praha, na skladě u Ferd. Kavky, 1923. 244 s.

7.2. Sekundární

BALCAR, Lubomír a kol. *Nad Karafiátovými Broučky: sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků.* Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1941, 142 s.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Podle ekumenického vyd. z 1985. Praha: Zvon, 1991, 1007. ISBN 80-7113-009-5.

Broučci pro malé a velké děti. In *Česká rodina: časopis pro zábavu a poučení.* Spolek Komenského v Pardubicích, 3 / 1877, č. 8, s. 92.

- Broučci pro malé i velké děti. In *Máj*. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1/1903–1904, č. 9. s. 128.
- BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Praha: ARSCI, 2011, ISBN 978-80-7420-018-2, 143 s.
- ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd., Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-095-X, 176 s.
- ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. 1. vyd., Praha: Albatros, 1990, ISBN 80-00-00060-1 190 s.
- ČERNÝ, Václav. *Paměti (1945–1972)*. 2. rozš. vyd., Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-036-5, 670 s.
- Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: slovníková příručka*. 3. vyd., Praha: Československý spisovatel, 1982, 371 s.
- GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti*. 2. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, 287 s.
- HAVRÁNEK, Alexandr. Pedagogický odkaz Broučků. In *Kostnické jiskry: evangelický týdeník*. Praha: Kostnická jednota, 1914. ISSN 0139-505x. 1980, roč. 65, s. 28.
- HAVRÁNEK, Alexandr. I knihy mají své osudy. In *Kostnické jiskry: evangelický týdeník*. Praha: Kostnická jednota, 1914. ISSN 0139-505x. 1980, roč. 65, s. 27.
- HERBEN, Jan. *Knihy vzpomínek*. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1935. 663 s.
- HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: KLP, 1994, ISBN 80-85917-03-3, 211 s.
- HODROVÁ, Daniela. *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Jinočany: H & H, 1997, ISBN 80-86022-04-8, 249 s.
- HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice pro VŠ, 1984, 245 s.
- HOMOLOVÁ, Kateřina. Dobrodružství otevřené knihou pohádek. In *Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec*. Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-309-5, 180 s.
- HROMÁDKA, Josef Lukl. *Jan Karafiát*. Praha: Synodní výbor Českobratrské církve evangelické 1925, 84 s.
- JAROŠ, Gustav. Broučci. Pro malé a velké děti. In *Čas: list věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Jan Herben, 7 / 1893, č. 35, s. 546.
- KÁBRT, Marcel: Karafiát a jeho Broučci mají stezku. In *Lidové noviny* 15 / 9. 2002, s. 7.

- LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: Avicenum, 1983, 223 s.
- LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999, ISBN 80-7021-254-3, 365 s.
- Literatura. Broučci. In *Hlasy ze Siona*. Praha: V. Šubert, 17 / 1877, č. 16, s. 128.
- MACHKOVÁ, Eva. *Mezi skutečností a snem*. Ostrava: Krajský dům pionýrů a mládeže, 1988, 122 s.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-397-3, 413 s.
- NEČAS, Jaroslav. Úcta k umění aneb přeškolení „Broučci“. In. *Družstvo Moravského Kola*. Ročník 11/1947, č. 9/10, s. 146.
- REICHHOLF-RIEHM, Helgard. *Hmyz a pavoukovci*. Praha: Knižní klub, 1997, ISBN 80-7176-583-X, 287 s.
- SKÁCEL, Jan. Kniha, která si odpočala. In KARAFIÁT, Jan. *Broučci, výběr z díla*. Brno: Blok, 1967, 116 s., s. 9.
- ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1709-3, 613 s.
- ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013, ISBN 978-80-7470-040-8, 325 s.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999, ISBN 80-85899-64-7, 320 s.
- ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Masarykova univerzita, 2007, ISBN 978-80-210-4413-5, 127 s.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Vyprávěj mi něco--: jak si děti osvojují příběhy*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2007, Scholares, ISBN 978-80-87053-07-2, 68 s.
- URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury: přehled české literatury pro děti od roku 1945 po současnost*. Olomouc: Votobia, 1999, ISBN 80-7198-379-9, 101 s.
- URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (dopl), Ostrava: Ostravská univerzita, 2005, ISBN 80-7368-046-7, 239 s.
- VERNER, Samuel. Karafiátovi „Broučci“ v úpravě prof. Arnošta Kolmana. In *Kostnické Jiskry* 32/1947, č. 19., s. 1.
- VŠETIČKA, František. *Podoby prózy: o kompoziční výstavbě české prózy dvacátých let*. Olomouc: Votobia, 1997, ISBN 80-7198-262-8, 248 s.

7.3. Internetové

JELÍNKOVÁ, Jana. *Jana Urbanová*. Příběhy 20. století. Paměť národa, 2015.

Post Bellum, 2000., [online], [cit. 2017-03-14]. Dostupné z:
<http://www.pametnaroda.cz/story/urbanova-jana-1937-3618>.

Městys Jimramov. *Jan Karafiát*. [online] [cit. 2017-03-14]. Dostupné z:
<http://jimramov.cz>.

Na kopci Kamenice připomíná památník Karafiátovy Broučky. 2016. Žďárský průvodce.cz., [online], [cit. 2017-03-14]. Dostupné z:
<http://www.zdarskypruvodce.cz>.

ZELENÁ KŘÍŽOVÁ, Helena. *Pomník Broučků*. 2008. Žďárské vrchy 2001–2013, [online], [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.zdarskevrchy.cz>.

8. Resumé

The thesis introduces the personality of Jan Karafiat and analyses his book *Broučci* which has been currently considered as a legitimate part of Czech literature.

In the first part we considered Karafiat's biographic information. We briefly introduced the journey from writer's theological and pedagogical life to its reflection in the book and its main characters.

By analysing the book in terms of genre, we concluded that *Broučci* contented commonalities characterized by author and animal fairytale. The analysis of the content revealed the hidden meanings of presented motives. As a very interesting we consider the motif of food as well as the motif of death.

My thesis points out the simple language and didactic function of author's stylistic work. From the list of translated versions, we concluded that the fairy tale of Jan Karafiat succeed on a global scale.

In the chapter devoted to book's illustrations, we briefly introduced the most important artists who enriched the text with their illustrations. Next section of my thesis mapped the important moments of history of the book and the obstacles caused by changing political situation.

The last chapter proved popularity of *Broučci* among artists who used its story as the theme of their copyright works and adaptations. We pointed out the specific dramatic reworking and its adaptations for children's TV bedtime show *Večerníček*.

Besides the fact that *Broučci* was published in nearly one-hundred editions, we came to conclusion that the fairytale *Broučci* is still popular among the readers even while the literary production currently increases.